चांदोबा

एप्रिल १९९३

अमेरिकेचे नवे अध्यक्ष

BILL CLINTON

अर्कान्सस राज्याचे माजी राज्यपाल बिल क्लिंटन हे अमेरिकेचे ४२ वे अध्यक्ष म्हणून निवडून आले. ते ४६ वर्षांचे आहेत. गेल्या नोव्हेंबरच्या ३ तारखेला अध्यक्ष-पदासाठी जी निवडणूक झाली तीत जॉर्ज बुश यांना पराभूत करून क्लिंटन विजयी झाले. या निवडणुकीत १० कोटी मतदारांनी, म्हणजे शेकडा ८८ टक्के लोकांनी आपला मताधिकार बजावला. बिल क्लिंटन यांना ४४ टक्के, जॉर्ज बुश यांना ३१ टक्के व स्वतंत्र उमेदवार रॉस पेरोट यांना १७ टक्के मते मिळाली. अलिकडील काळात प्रथमच श्री. क्लिंटन यांच्या नेतृत्वाखाली डेमोक्रॅटिक पार्टीने व्हाइट हाऊस व यु. एस्. कांग्रेस मध्ये जय मिळवला.

अमेरिकेच्या इतिहासातील एक खास गोष्ट आहे की डेमोक्रॅटिक पार्टी १६ वर्षांनी एकदा अधिकारवर येते. सन १९६०मध्ये जॉन एफ्. केनेडी, सन १९७६ मध्ये जिम्मी कार्टर आणि नंतर आता १६ वर्षांनी सन १९९२ मध्ये डेमोक्रॅटिक पार्टीने रिपब्लिकन पार्टीकडून अधिकार-सूत्रे आपल्या हाती घेतली.

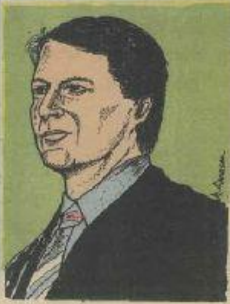
निवडणुकीच्या काळात लोकांना दिलेल्या वचनांचे आपण कसोशीने पालन करू असे २० जानेवारीच्या आपल्या सार्वजनिक भाषणात अध्यक्ष क्लिंटन यांनी जाहिर केले. देशाच्या डळमळीत आर्थिक स्थितीत सुधारणा केली जाईल व ती अधिक सुदृढ करण्यासाठी अर्थविषयक कायद्यात आवश्यक ते बदल घडवून आणण्यात येतील असे त्यांनी प्रतिपादन केले. ते म्हणाले की या सुधारणा रातोरात होणार नाहीत. पण हळू हळू पंचवीस कोटी जनतेच्या हितासाठी आरोग्य व शिक्षण या बाबतच्या सोयी वाढविण्यात येतील. विद्यार्थ्यांना सहज परत करता येतील अशी कर्जे मोठ्या प्रमाणात देण्यात येतील. वातावरणातील प्रदूषण थांबविण्यासाठी ही योग्य ती कारवाई करण्याचे वचन त्यांनी दिले.

अमेरिकेच्या जीवन-पध्दतीत बदल करण्याची आवश्यकता श्री. क्लिंटन यांनी प्रतिपादिली होती, त्यामुळेच त्यांना विजय मिळाला. ते म्हणत—"आमच्या देशात विविध जाति नि विविध भाषा आहेत. ही विविधता हा आपला दुबळेपणा नाही, आपल्या देशाबरोबर सर्व जगाला उपकारक ठरणारी ती एक अद्‌भुत शक्ति आहे." आणखी एका भाषणात ते म्हणाले होते—"आपल्या देशातील स्त्री-पुरुष, वयोवृद्ध लोक व मुलांनी आपल्या शक्तीचा संपूर्ण उपयोग करून सुख-संतोषाने जीवन जगावे अशी माझी इच्छा आहे. मला असे वाटते की आपल्या देशातील विविधता ही आपल्या ऐक्याला बाधक

ठरू नये, आपल्याला दुःखाच्या अंधारात तिने नेऊ नये. आपल्या विविधतेतून आपलं ऐक्य फुलावं असं मला वाटतं."

श्री. क्लिंटन यांचे वडील विलियम जफरसन ब्लैथ हे त्यांच्या जन्मानंतर दोनच महिन्यात एका मोटार-अपघातात अकाली मृत्युमुखी पडले. यानंतर बिल क्लिंटन यांच्या आईने रोजर क्लिंटन यांच्याशी विवाह केला. क्लिंटन यांचे शिक्षण छात्रवृत्तींच्या आधारे झाले. वाशिंग्टन येथील जॉर्जटाउन विश्व विद्यालयातून पदवी संपादन केल्यावर त्यांना महत्त्वपूर्ण रोड्स छात्रवृति मिळाली व ते ऑक्सफर्ड विश्वविद्यालयात दाखल झाले व त्यांनी तेथे तत्त्वज्ञान व राजनीति-शास्त्राचे अध्ययन केले. यानंतर अमेरिकेतील येल्स विश्वविद्यालयात त्यांनी न्यायशास्त्राचे ही अध्ययन केले.

AL GORE

यु. एस्. काँग्रेसची निवडणूक लढवण्याचा त्यांचा पहिला प्रयत्न फसला. दुसऱ्या प्रयत्नात ते अर्कान्ससचे अटार्नी जनरल म्हणून निवडून आले. नंतर ते तेथील गव्हर्नर ही बनले. पण त्यांचा निवडणुकीत पुन्हा एकदा पराभव झाला. यानंतर दोन वर्षांनी पुन्हा एकदा निवडणूक लढवून ते विजयी झाले.

बिल क्लिंटन यांची ही एक विशेषता आहे की दुसऱ्या महायुद्धानंतर जन्म घेतलेले ते अमेरिकी अध्यक्ष आहेत. पन्नास वर्षांहून कमी वयाच्या अमेरिकन अध्यक्षात ते सहावे होत. सन १९०१ मध्ये थियोडोर रूजवेल्ट आपल्या वयाच्या बेचाळिसाव्या वर्षी अध्यक्ष बनले होते.

क्लिंटन यांच्या पत्नी, श्रीमती हिलरी क्लिंटन या अमेरिकेतील एक नामांकित वकील आहेत. त्या मुलांच्या अधिकारांचे जोरदार समर्थन करतात. क्लिंटन दंपतीला एकच मुलगी आहे चेल्सी. ती एका पब्लिक स्कूल मध्ये शिकत आहे.

अमेरिकेचे उपाध्यक्ष म्हणून निवडून आलेले एल्गोर हे क्लिंटन पेक्षा दोन वर्षांनी लहान आहेत. ते पर्यावरण-संरक्षणाचे काम करीत आलेले आहेत. आणि रिओ-डी-जनीरो मध्ये भरलेल्या भू. परिरक्षण शिखरसंमेलनात अमेरिकी दलाचे प्रमुख म्हणून त्यानी काम केलेले आहे.

बिल क्लिंटन यांचे काही विशेष

* ते मोठे क्रीडाप्रेमी आहेत. गोल्फ हा त्यांचा सर्वात आवडता खेळ.
* चित्रपट, विशेषतः 'स्पाय-थ्रिलर' त्यांना फार आवडतात.
* आइस्क्रीम आणि आंब्याचे लोणचे त्यांना फार प्रिय.
* शीत-युद्धानंतर पुढे ठाकलेल्या समस्यांना तोंड देण्यासाठी देशातील जनतेला तयार करण्याचे कार्य ते करण्याचा प्रयत्न करीत आहेत.

दोन वैद्य

प्राचीन काळी अवंती नगरीवर राजा अनंगपाल राज्य करीत असे. त्याच्या जवळ असलेल्या हत्तीत शर्वाणी नावाच्या एका हत्तीवर बसून राजाने अनेक युद्धे जिंकली होती.

एकदा राजा अनंगपाल शर्वाणीवर बसून नगरीबाहेरील उद्यानात फिरायला निघाला. उद्यानात पोचण्यापूर्वीच एका जागी कळवळून शर्वाणी खाली बसला.

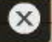
ताबडतोब हौद्यातून उडी मारून अनंगपाल खाली आला आणि त्याने हत्तीला काय झालंय याची परीक्षा महावताला करायला सांगितली. महावताने सर्व बाजूंनी हत्तीला पारखलं, पण शर्वाणीला काय झालंय हे काही त्याच्या लक्षात येईना. राजवैद्य शिवशर्मा पक्षी व जनावरांची चिकित्सा करण्यात ही पटु होता, म्हणून त्याला ताबडतोब बोलविण्यात आले.

शिवशर्माने हत्तीच्या अवस्थेची नीट पारख केली आणि तो राजाला म्हणाला—"महाराज, क्वचितच जनावरांना होणारा हा वातरोग आहे. याला म्हणतात 'सर्वांग संकुचित'! मी नुकतेच एका प्राचीन वैद्यक-ग्रंथात या रोगाच्या चिकित्सेबाबत वाचलेले आहे. पण ही चिकित्सा फार खर्चाची आहे!"

राजा म्हणाला—"हा हत्ती या रोगातून मुक्त व्हावा अशी माझी इच्छा आहे. उपचार किती ही खर्चिक असला तरी चालेल."

शिवशर्माने तेथेच राहून उपचाराला सुरुवात केली. त्याच्या निवासासाठी एक तंबू लावला गेला. अनेक गुणसंपन्न

घननीळ पुरोहित

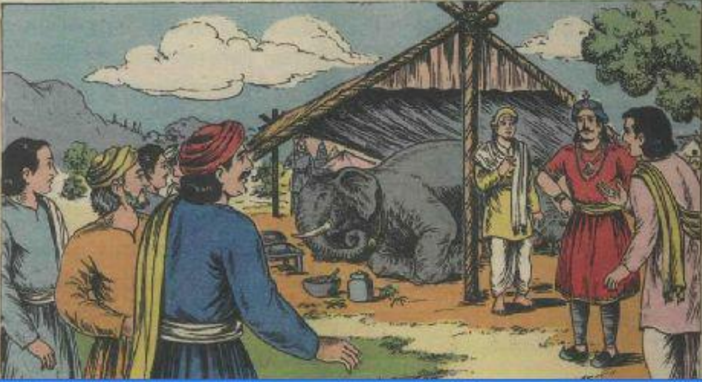
जडी-बूटी, पाने-फुले वफळे मागवून त्यांचे लेह-अवलेह बनविण्यात आले.

एक महिना झाला, तरी पण शर्वाणीची स्थिति काही सुधारली नाही. तेव्हा शिवशर्मा म्हणाला "महाराज, वरवर दिसत नसली तरी एक वैद्य म्हणून मला दिसतंय की हत्तीच्या प्रकृतीत बरीच सुधारणा माझ्या उपचारांनी झालेली आहे. थोड्याच दिवसात हत्तीची प्रकृति पूर्ण सुधारेल व तो हिंडू-फिरू लागेल."

यावर चिडून राजा काही बोलणार, एवढ्यात तेथे उपस्थित असलेल्या लोकातून एक माणूस पुढे येऊन म्हणाला—"प्रभु, आजपर्यंत जे काही उपचार झाले, त्यांनी हत्तीची तब्येत सुधारली असं मला तरी वाटत नाही. आपण मला एक संधी दिली, तर मी हत्तीच्या प्रकृतीत सुधारणा करून दाखवतो."

राजाने शंकेखोर नजरेने त्या माणसाकडे पाहिले, तेव्हा राजाला नमस्कार करून तो म्हणाला-"महाराज, माझं नाव जीवकदत्त. मी वैद्यकीचा व्यवसाय करतो."

शिवशर्मा मधेच दखल देत म्हणाला-"राजन्, याने काही दिवस माझ्याकडे वैद्यक-शास्त्र शिकण्याचा प्रयत्न केला. पण याला वैद्यकी शिकविण्यात काही अर्थ नाही अशा विचाराने मी याला काढून टाकले!"

राजा अनंगपालने थोडा विचार केला नि म्हणाला—"शर्वाणी वर उपचार करायला मी याला परवानगी देतो, कुणाच्या हातात काय कला असेल सांगता येत नाही."

तेव्हा जीवकदत्त राजाला म्हणाला—"महाराज, या हत्तीला सहज दिसेल इतक्या अंतरावर एक तळं बनवा. त्या तळ्याच्या पाण्यात भरपूर कमळाची फुलं फुलू द्या. तळ्याच्या सभोवती सुंदर वेल लावा."

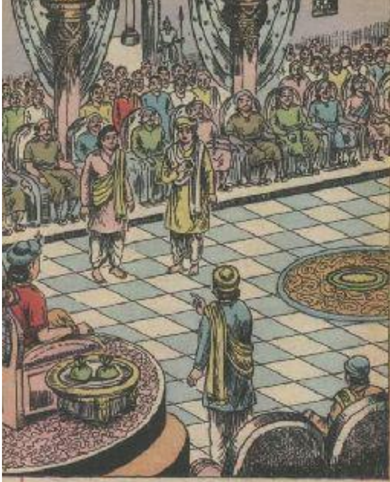
राजाने आश्चर्याने विचारले-"तू करणार ती चिकित्सा ही असलीच का?"

यावर जीवकदत्त म्हणाला-"महाराज, कृपा करून आपण ही सर्व व्यवस्था मला करून द्यावी. माझ्या चिकित्सेचा परिणाम लवकरच आपण पहाल."

राजाला आश्चर्य तर वाटलंच, तरी पण चार-पाच दिवसात राजाने सर्व व्यवस्था केली. थोड्याच दिवसात जीवकदत्ताच्या मागणीनुसार गज-शाळेतील काही हत्तींना तळ्यात डुंबण्यासाठी सोडण्यात आले.

दहा दिवस ही गेले नाहीत, एवढ्यात शर्वाणीत चांगलीच सुधारणा दिसू लागली. एक दिवशी जीवकदत्त राजाला तळ्यावर घेऊन गेला. शर्वाणी इतर हत्तींबरोबर पाण्यात डुंबत होता, चिंघाडत होता व आपल्या सोंडेने इतर

हत्तींवर पाण्याचा फवारा उडवीत होता.

राजाला आनंद झाला. तो जीवकदत्ताला म्हणाला—"तू आपल्या वचनाचं पालन केलंस. तुझी चिकित्सा-पद्धति प्रशंसनीय आहे. उद्या ये, मी भर दरबारात तुझा सन्मान करीन."

जवळच शिवशर्मा होता. तो राजाला म्हणाला—"महाराज, मी मेहनत करून हत्तीला रोगमुक्त केलं. माझ्या औषधांचा हत्तीच्या शरिरावर परिणाम होऊन तो आता इतर हतींबरोबर हिंडू-फिरू लागला आहे. जीवक-दत्ताने काय केले? सन्मान करणार असलात तर माझा करा, त्याचा नाही."

पण जीवकत्ताला हे मान्य नव्हतं. त्याने प्रतिपादन केले-"मी जी चिकित्सा पध्दति वापरली त्यामुळे हत्ती बरा झाला. शिवशर्माच्या चिकित्सेने नव्हे."

अनंगपालाला काही निर्णय घेता येईना. तो म्हणाला—"उद्या सकाळी तुम्ही दोघे ही दरबारात या. तुमच्यातील विवादाचा निकाल तेथेच लागेल."

दुसऱ्या दिवशी दरबार भरला. राजाने दोन वैद्यांमधील विवाद दरबारी जनांना सांगितला आणि विचारले—"दौघांपैकी कोणाच्या उपचाराने हत्तीला बरे वाटले असावे?"

मंत्री सुबुद्धि प्रथम उठून म्हणाला—"महाराज, शिवशर्माने दिलेल्या औषधांमुळेच आता शर्वाणी· हिंडू-फिरू शकतो आहे याबद्दल मला मुळिच शंका नाही."

सुकीर्ति नावाचा दुसरा एक मंत्री म्हणाला—"राजन्, जीवकदत्तने जे काही केले त्यामुळेच मेल्यासारख्या हत्तीत उत्तेजना आली, नि त्याचा रोग नाहीसा झाला असे मला विश्वासपूर्वक वाटते."

सर्व मंत्र्यात वयाने लहान मंत्री होता शशिधर. तो म्हणाला—"महाराज, वैद्य जरी दोन असले तरी त्यांनी केलेल्या उपचारांना वेगवेगळं पहाणं बरोबर नाही. ही सर्व एकच चिकित्सा-पद्धति आहे असं मानलं पाहिजे. मला वाटतं आपण दोन्ही वैद्यांचा सन्मान करणं इष्ट आहे. आपण जरा विचार केलात तर आपणास माझे म्हणणे पटेल."

थोडा वेळ विचार करून अनंगपाल म्हणाला—"मंत्री शशिधरचं म्हणणं योग्यच दिसतंय. मी दोन्ही वैद्यांचा सन्मान समान रूपाने करीन. कारण या जगात कोणता ही प्राणी आजारी पडला तर उपचार केवळ त्याच्या शरीरावर नव्हे, तर मनावर ही झाला पाहिजे. जर दोन्ही वर उपचार झाले नाहीत, तर त्या प्राण्यात जगण्याची इच्छाच उरत नाही. शिवशर्माने शर्वाणीवर चांगले उपचार केले, त्याच्या औषधांचा हत्तीवर काहीच परिणाम झाला नाही असे म्हणणे बरोबर नाही. आजारामुळे गमवलेली मानसिक शक्ति जीवकदत्ताने आपल्या उपचारां द्वारे दिली हे मात्र निःसंशय!"

याला सर्व दरबाऱ्यांनी दुजोरा दिला.

तेव्हा राजा अनंगपाल म्हणाला—"जीवकदत्ताच्या चिकित्सेमुळे शर्वाणीचे मनोबल वाढले, त्याच्यात जगण्याची इच्छा निर्माण झाली हे आता आपणास मानले पाहिजे. तलावात इतर हत्ती डुंबताना पाहून त्या कळपात आपण ही सामिल व्हावे असे शर्वाणीला वाटले व त्याने आपल्या जागेवरून उठण्याचा प्रयत्न केला, नि यात त्याला यश मिळाले. शरीरावर उपचार केला शिवशर्माने, पण मानसिक चिकित्सा केली जीवकदत्ताने. शशिधर जेव्हा म्हणाला की दोन वैद्यांच्या उपचारांना अलग अलग पाहणे बरोबर नाही, तेव्हा हे माझ्या लक्षात आले."

यावर सर्व दरबाऱ्यांनी आनंदाने टाळ्या वाजविल्या आणि राजाने दोन्ही वैद्यांची प्रशंसा करून त्यांचा यथायोग्य सन्मान केला.

प्रौढी मिरवणारा

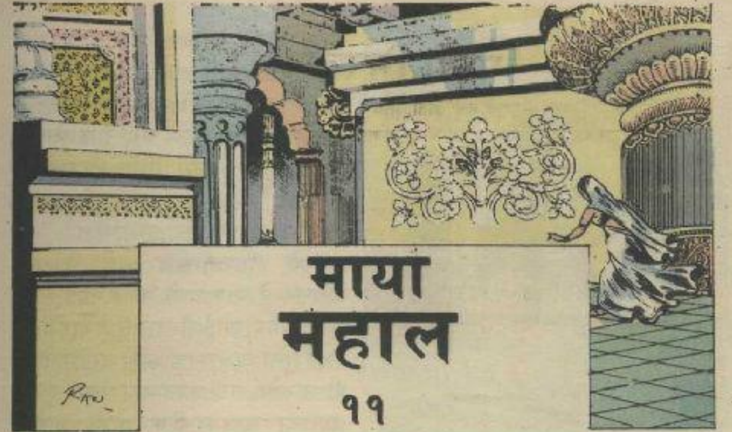
काही कामासाठी रामू शहरात गेला होता. तिथले काम अुरकून तो पायीच गावाकडे परत निघाला. रस्त्यात त्याला दुसऱ्या एका गावचा भोला नावाचा तरूण भेटला. दोघेही गप्पा मारत मारत चालत राहिले.

रामू मोठा गप्पिष्ट होता अन् रिकामी प्रौढी मिरवण्यात तर फारच प्रवीण होता तो. बोलता बोलता रोगराईबद्दल बोलणं निघालं, तेंव्हा रामू म्हणाला, "तुला माहीत आहे? अरे, आमच्या गावात कधीच कोणी कसल्या रोगाने आजारी पडत नाही."

हे बोलणे ऐकून भोला तर चक्रावलाच! पण तो बोलला मात्र नाही काही. ते जेंव्हा रामूच्या गावात पोचले, तेंव्हा पुढे आपल्या वाटेनं जायला निघताना भोलाने पाहिले की—गावच्या सरहद्दीवरल्या एका घराच्या ओटयावर बसलेला एक लुकडासा माणूस जोराने खोकत आहे! भोलाला आयतीच संधी मिळाली. त्याने विचारले, "काय रामू! तू तर म्हणलास नं की तुझ्या गावात कोणी आजारीच पडत नाही? मग हे काय आहे समोर? तो माणूस तर इतका आजारी दिसतोय की आज अुद्याच तो नक्की मरून जाईल!"

भोलाचं आव्हान ऐकून रामू क्षणभर गांगरला खराच. पण लगेच स्वतःला सावरून तो म्हणाला "तो माणूस होय? तो तर आमच्या गावचा वैद्य आहे. बिचारा आजारी पडेल, नाही तर काय होईल? गावात कोणी आजारीच पडत नसल्यामुळे याच्यावर पोटभर अन्नालाही महाग होण्याची पाळी आली, अन् असा दुर्बल अन् लुकडा बनला नं? कांय, बसला नं विश्वास?" हे ऐकून भोला पुन्हा एकदा बेशुद्ध झाला.

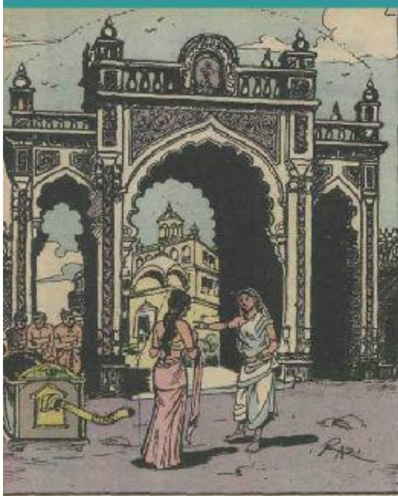

माया महाल

११

(द्वारपालाकडून महेन्द्रनाथला कळले की युवराणीसाठी पालखीची व्यवस्था झालेली आहे. त्याच रात्री महालात प्रवेश करून त्याने ही बातमी राजकुमारीला दिली. त्याच वेळी, आपण हा महाल सोडून महेन्द्र बरोबर जायला तयार असल्याचे तिने त्याला सांगितले. त्याच रात्री जादूमहाल सोडून दोघे मोठ्या सावधगिरीने बाहेर पडले.—त्यापुढे)

म्हातारी दाई भल्या पहाटेच अुठली अन् मालकाच्या आज्ञेने युवराणीला तेथून घेअून जायला तयार करण्यासाठी तिच्या खोलीत गेली. परंतु राजकुमारी तेथे न दिसल्याने तिने शेजारच्या खोलीत पाहिले. पण तेथेही ती नव्हतीच! आश्चर्याने चक्रावून जाअून म्हातारीने साऱ्या खोल्या शोधल्या, खिडक्यातून डोकावून पाहिले, पण विद्यावतीचा कुठेच पत्ता लागेना. मालिनी दासीच्या खोलीत ती डोकावली. तिथले दरवाजे अुघडेच होते. म्हातारी खाली येअून अुद्यानाच्या दरवाज्याकडे गेली. तो दरवाजाही अुघडाच! मग ताबडतोब ती बाहेरील दाराकडे गेली. त्याची कवाडे मात्र बन्द असून किल्ली भोकातच आढळली. परंतु तिथल्या द्वारपालाचा कुठे पत्ताच नव्हता! परत फिरून लांब लांब

पावले टाकत ती पुन्हा महालात गेली. पालखी निघायची वेळ जवळ आलेली होती. कालच मालकाने आदेश दिला होता की, युवराणीला पालखीत बसवून म्हातारीनेही पालखीबरोबरच जायचे आहे. युवराणीचा तर कुठे पत्ताच नव्हता. तिने झटपट काही विचार केला व ती मालिनीच्या खोलीत गेली. मालिनी तेथे डाराडूर झोपलेली होती. तिला अुठवून म्हातारीने आज्ञा दिली की, "झटपट दागिने वगैरे घालून इथून निघायला तयार हो. कुठे जायचं, कशासाठी जायचं हे तू मता काही विचारू नकोस"

मालिनीने मुकाट्याने आज्ञापालन केले. तिला बरोबर घेऊन म्हातारी जिन्यावरून खाली आली. तेथे एक पालखी तयार होती. ती पाहून, पालखी आपल्यासाठीच आहे यावर मालिनीचा विश्वासच बसेना! तिने आश्चर्याने विचारले. "यातनं जायचं मी? कुठे जायचंय मला? काही तरी मला समजूं दे न ।"

"हो, तुझ्यासाठीच आहे ती. कुठे जायचंय हे जाणायची गरज नाही तुला. पालखीमागोमाग मी चालत येणार आहे; तेव्हा तुला घाबरायचं काही कारण नाही. मी सांगतेय तसं करत रहा फक्त तू! ही आपल्या मालकांचीच आज्ञा आहे." म्हातारीने तिला कडक शब्दात खडसावून सुनवले.

मालिनी मुकाट्याने निघाली, पालखीत बसून तिने पडदे खाली केले. भोयांनी पालखी खांद्यांवर अुचलली अन् महालाचे दार बन्द करून म्हातारीही पालखीमागे चालू लागली.

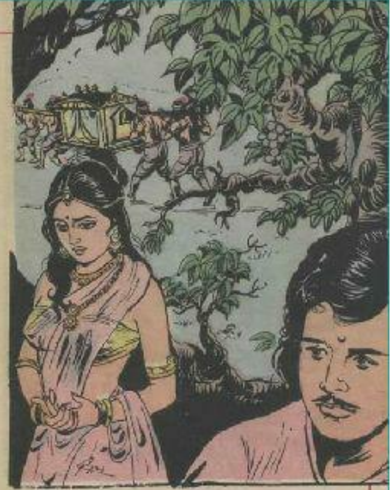
जादूमहालातून बाहेर पडून महेन्द्रनाथ व विद्यावती जंगलात घुसल्याबरोबर त्यांना एक रस्ता दिसला. ते खूप सावधपणे चालत राहिले. जराही कुठे आवाज झाला की दोघेही बाजूला हटून झुडुपामागे लपून नीट न्याहाळत अन् धोका नाही असे पाहून पुढे चालू लागत. थोड्या वेळाने त्यांना भोयांचा आवाज ऐकू आला. ते कसलेसे गीत गात चालत होते.दोघेही लगेच झाडीमागे लपले. थोड्याच वेळात या दोघांना ओलांडून पालखी पुढे निघून गेली. ती म्हातारी पालखीमागे चालत होती, पण पालखीत कोण होते, कोणास ठाऊक! राजकुमारीला आश्चर्य वाटले की, पालखी तर आपल्याच साठी आलेली होती, मग आता पालखीतून कोण चाललेय! आणि पालखी आता चालली आहे कुठे?

"युवराणी आपल्याला खूपच सतर्क रहायला हवं, आपण आपले वेषही बदलले तर छान होईल." आपत्याला चुकून कोणी ओळखू नये-" महेन्द्र म्हणाला.

"हं, कल्पना तर चांगलीच आहे. सकाळ झाल्याबरोबर आपण वेष बदलू या." डोके हलवत राजकुमारी म्हणाली.

सकाळी पालखी एका मैदानात पोचली. तिथे आणखी एक पालखी तयार असलेली दिसली. त्या पालखीजवळ तीन घोडेस्वार तयार. "युवराणीला म्हणावं, त्या पालखीतून अुतरून तिने या पालखीत यावे."

त्यांच्या बोलण्याने चमकून म्हातारीने विचारले, "मालक कुठे आहेत? मला त्यांच्याशी बोलणं आवश्यक आहे."

"मालक तुमच्यासाठी आणखी एका निराळ्या जागी वाट पहात आहेत. युवराणीला सुरक्षित त्यांच्यापर्यन्त पोचवायची जबाबदारी आमच्यावर टाकण्यात आली आहे. तुला संशय घ्यायचं काही कारण नाही. तू याच पालखीतून जादूमहालात परत जा." त्या घोडेस्वाराने आज्ञेच्या सुरात म्हातारीला सांगितले.

त्याचा आवाज आपल्या मालकासारखाच असल्याचे पाहून म्हातारी क्षणभर चमकून त्याच्याचकडे पहात राहिली. पण तिच्या लक्षात आले, की याला दाढी नाहीय, पण तरीही त्याच्या

चेहऱ्यावर ऐट आणि क्षात्रतेज दिसत होते. दिसायला तर तो कोणी राजकुमारच वाटत होता.

म्हातारीचा आता नाइलाज होता. तिने मालिनीला पालखीतून अुतरवून दुसऱ्या पालखीत बसवत म्हटले, "हे तुला मालकांकडे सुरक्षित पोचवतील. तुला घाबरायचं काहीच कारण नाही." अन् तिने पडदे खाली सोडले.

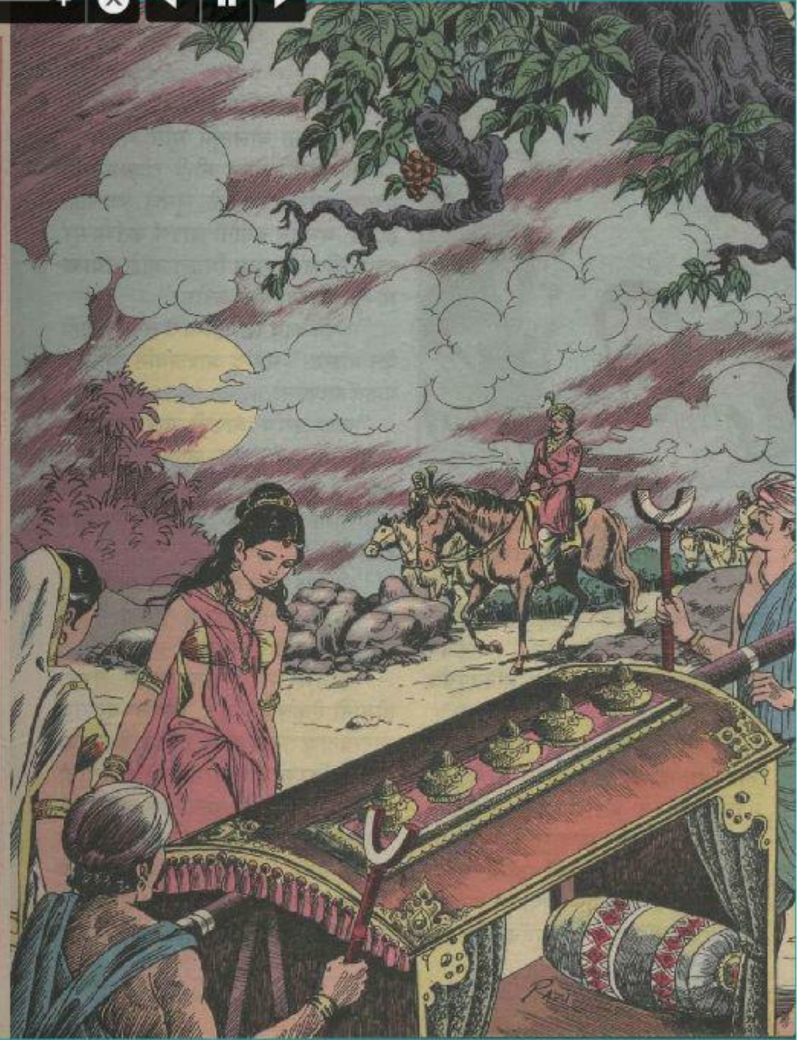
दुसऱ्याच क्षणी घोडेस्वारांमागे ती दुसरी पालखी निघाली आणि पहिल्या पालखीतून म्हातारी महालाकडे परतली.

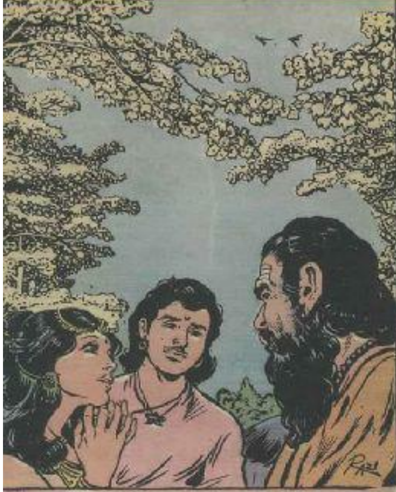
आता सूर्व वर आलेला होता. रस्ता नीट दिसत होता. महेन्द्र व राजकुमारी अुत्साहाने डोगंरावरून अुतरू लागले. दुपारपर्यंत चालत राहून दोघे डोंगर अुतरून खाली आले. थोडा वेळ आराम करून ते पुन्हा चालू लागले. सूर्य पश्चिमेला अुतरेपर्यन्त ते मैदानात पोचले. महेन्द्रला आशिर्वाद देअून प्रथम रवाना करणाऱ्या मुनीची झोपडी त्यांना दूरवर दिसली. महेन्द्रने एकवार आपल्या बोटावरच्या अंगठीकडे कृतज्ञतेने पाहिले. त्याने मुनि आणि त्याने दिलेल्या अद्‌भुत अंगठीबद्दल राजकुमारीला सांगितले. त्याला दिलेल्या वचनाप्रमाणे प्रथम त्याचे दर्शन घेण्याच्या विचाराने महेन्द्र त्याच्या झोपडीकडे निघाला. बरोबर युवराणीही चालू लागली.

त्याच वेळी मुनि कुटीबाहेर येत होता. महेन्द्रकडे मोठ्या प्रेमाने पहात तो म्हणाला. "ये बाळ, ये! तू हे काम फत्ते करशील अशी खात्रीच होती माझी! मी वाटच पहात होतो. वीरगिरीच्या युवराणीच स्वागत असो."

"आपण आमची वाट पहात होता, यांच आश्चर्य वाटलं. आम्ही येणार हे कसं ओळखलंत बाबा?" महेन्द्रनाथने विचारले.

महेन्द्रच्या बोटावरल्या अंगठीकडे निर्देश करत मुनि म्हणाला, "असं पहा मुला, तुझी अंगठी अन् माझ्या बोटावरची

ही अंगठी यांच्यात काही खास शक्ति आहे. मी माझी अंगठी बोटावर घातली, अन् तुझ्या बोटातली अंगठी तुला इथे घेऊन आली. तुला तर ते कळलंही नाही."

"ओहो! असं आहे होय?" आश्चर्य प्रकट करत महेन्द्रने मुनीला भक्तिपूर्वक वन्दन केले.

"तुम्ही दोघं इथे आलात त्यामुळे मला फार आनन्द झालाय. आज रात्री इथे मुक्काम करून अुद्या सकाळी तुम्ही पुढे चालू लागा," मुनि म्हणाला.

त्या रात्री झोपण्यापूर्वी महेन्द्रनाथ व राजकुमारी विद्यावतीने आपापले अनुभव कथन केले. मुनीने प्रेमपूर्वक ते सारे अैकले.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी दोघांना आपल्याजवळ बोलावून मुनि म्हणाला, "तुम्हा दोघांबरोबर मीही राजधानीला येणार आहे. त्यामुळे तुमचे रक्षणही होईल. बऱ्याच वर्षांनी आपलं कर्तव्य पुरं करायची संधी मला मिळत आहे, त्याचा मी पुरेपूर सदुपयोग करीन."

"तुम्ही काय म्हणताय, ते लक्षात नाही येत माझ्या!" महेन्द्र आश्चर्याने मुनीकडे पहात म्हणाला.

"मला प्रथम आपली सारी हकीकत सांगायला हवी. मग कळेल तुला सर्व काही." मुनि अुत्तरला.

"सांगा नं मग!" महेन्द्रने अुत्साह दाखवला.

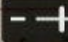
"ती एक मोठी दुर्दैवी कथा आहे. तरी मी थोडक्यात ती तुम्हाला सांगतो." असे म्हणून मुनि सांगू लागला.

"महिमापुरी राज्याबद्दल तुम्ही दोघांनी ऐकलंच असेल. तिथला युवराज वीरेन्द्रनाथ तरूण होता. त्या वेळी त्याचा पिता शिकारीला गेला असताना अपघाताने त्याचे प्राणोत्क्रमण झाले. वयाच्या एकविसाव्या वर्षीच वीरेन्द्रनाथ सिंहासनावर बसला. त्याच्या आईनेही दुःखाने प्राण सोडले. अखेरच्या क्षणी तिने आपली कन्या ऐश्वर्या हिची जबाबदारी वीरेन्द्रनाथवर सोपवली. राजा वीरेन्द्रनाथ धर्मपालक होता. एक चांगला शासक म्हणून त्याने नाव कमावले. आपली बहीण ऐश्वर्या हिचा विवाह त्याने शेजारच्या राज्याचा युवराज सुरेन्द्रनाथ याच्याशी करून दिला. लवकरच सुरेन्द्र-ऐश्वर्या या दम्पतीला पुत्रलाभही झाला. त्या काळी राजा वीरेन्द्रनाथ अनेकदा तीर्थयात्रेला जात असे. अशा दिवसात सुरेन्द्रनाथ व त्याचा धाकटा भाअू जितेन्द्रनाथ महिमापुरीतँ रहात.

असाच एकदा वीरेन्द्रनाथ तीर्थयात्रेला गेला असताना पाटलीपुत्रच्या राजाने अचानक महिमापुरीवर हल्ला केला. त्या युद्धात सुरेन्द्रनाथ मारला गेला. त्याची पत्नी ऐश्वर्या व तिचे छोटे बाळ यांना घेअून जितेन्द्रनाथ मात्र कसा तरी तेथून दूर पळून गेला. तीर्थयात्रेहून परत आल्यावर वीरेन्द्रनाथही पकडला जाअून त्याला कैदेत टाकण्यात आले. आपली बहीण ऐश्वर्या हिच्यावर काय संग गुदरला, ती कुठे असेल वगैरे चिन्तेमुळे वीरेन्द्र तुरुंगात फार दुःखी असे. अखेर त्याचेही तुरुंगातच निधन झाले.

जितेन्द्र आपली वहिनी व तिचे बाळ यांना घेअून ठिकठिकाणी फिरत राहिला. शेवटी ते तिघे वीरगिरी राज्यात पोचले. तेथे त्यांचे काही दिवस गरिबीतच गेले. वीरगिरीत पोचल्यावर जितेन्द्रने एका तरुणीशी विवाह केला. परन्तु अचानक

थोड्या आजाराने तिचाही मृत्यु ओढवला. त्यामुळे निराश झालेल्या जितेन्द्रने घरदार सोडले व तो देशाटन करू लागला. शेवटी तो एका जंगलात पोचला व तेथेच एक झोपडी बनवून राहू लागला. मन थोडे स्वस्थ झाल्यावर आपण वहिनी व तिच्या बाळाची काहीच वास्तपुस्त न घेतल्याबद्दल त्याला वाईट वाटू लागले."

इतके सांगून मुनीने डोळे मिटले. त्याच्या डोळ्यातून अश्रू झरू लागले.

"आपण ऐश्वर्याच्या मुलाचं नाव नाही सांगितलंत?" राजकुमारीने विचारले.

"महेन्द्रनाथ!" मुनि अुत्तरला, "तो हाच!"

महेन्द्रनाथला जेंव्हा कळले की मुनि दुसरातिसरा कोणी नसून आपला काका जितेन्द्रनाथच आहे, तेंव्हा त्याने प्रेमाने मुनीला मिठीच मारली.

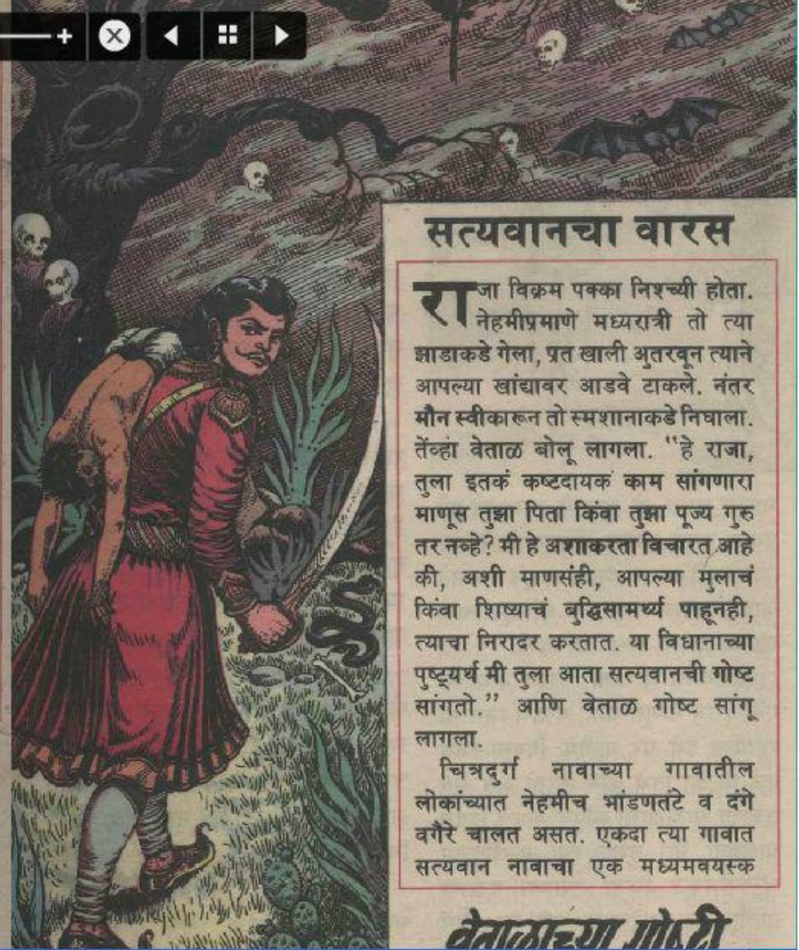
"आता मला राजधानीत येअून आपली दोन कर्तव्यं पुरी करायची आहेत. एक म्हणजे महेन्द्र कोण हे राजाला सांगायचे व दुसरे म्हणजे महेन्द्रच्या आईला भेटून तिची क्षमा मागायची. नंतर परत या कुटीत येअून आपले अखेरचे दिवस मी शान्तीने घालवीन."

महेन्द्र व विद्यावती काही बोलणार, इतक्यात त्यांना थांबवत मुनि म्हणाला, "आता तुम्ही दोघं आश्रमवासियांसारखा वेष करा. मीही तुमच्याबरोबर असल्याने कोणी, कसली शंका घेणार नाही. आत्ता आपण निघालो, की सूर्यास्तापर्यन्त राजधानीत पोचू. मग आपण सरळ राजवाड्यातच जाअू."

राजकुमारी विद्यावती आनन्दाने म्हणाली. "महात्मा, मला आता इतका आनन्द होतो आहे, की जणू काही मी राजवाड्यात पोचलेच आहे." नन्तर तिने आपला वेष बदलला. ती थेट मुनिपुत्री दिसू लागली. महेन्द्रनाथही मुनिकुमार दिसत होता.

आता तिघेही वीरगिरीकडे चालू लागले. (क्रमशः)

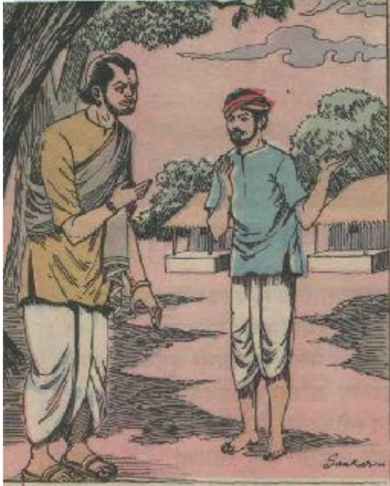

सत्यवानचा वारस

राजा विक्रम पक्का निश्चयी होता. नेहमीप्रमाणे मध्यरात्री तो त्या झाडाकडे गेला, प्रत खाली अुतरवून त्याने आपल्या खांद्यावर आडवे टाकले. नंतर मौन स्वीकारून तो स्मशानाकडे निघाला. तेंव्हा वेताळ बोलू लागला. "हे राजा, तुला इतकं कष्टदायक काम सांगणारा माणूस तुझा पिता किंवा तुझा पूज्य गुरु तर नव्हे? मी हे अशाकरता विचारत आहे की, अशी माणसंही, आपल्या मुलाचं किंवा शिष्याचं बुद्धिसामर्थ्य पाहूनही, त्याचा निरादर करतात. या विधानाच्या पुष्ट्यर्थ मी तुला आता सत्यवानची गोष्ट सांगतो." आणि वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

चित्रदुर्ग नावाच्या गावातील लोकांच्यात नेहमीच भांडणतंटे व दंगे वगैरे चालत असत. एकदा त्या गावात सत्यवान नावाचा एक मध्यमवयस्क

वेताळाच्या गोष्टी

माणूस आला. तो आजारी असल्याने पुढे प्रवास करणे त्याला अशक्य झाले. एकाद्या घरी आश्रय घ्यावा म्हणून रस्त्याने जाणाऱ्या एका माणसाला थांबवून त्याने त्याला आपली इच्छा सांगितली.

तो त्याला म्हणाला, "माफ करा. मी एक गरीब माणूस आहे. मलाच स्वतःला रहायला इथे घर नाहीये. दिवसा जिथे कुठे मिळेल तिथे काम करतो अन् रात्र एकाद्या झाडाखाली झोपून आपले दिवस घालवतो मी! तुम्ही त्या गल्लीतल्या चन्द्रसेनकडे किंवा त्याच्या पुढल्या गल्लीतल्या सूर्यदेवच्या घरी जा, तिथे तुम्हाला रहायला जागा मिळेल."

मोठ्या कष्टाने चालत सत्यवान एका घराशी पोचला. एका माणसाने दरवाजा उघडला, तेव्हां सत्यवानने विचारले, "हे सूर्यदेवचं घर काय?"

यावर त्या माणसाला एकदम राग आला अन् तो म्हणाला, "माझं नाव चन्द्रसेन आहे, अन् माझ्या घरी येऊन सूर्यदेवचं नाव घेण्याचं धाडस या गावातलं कुणीही करत नाहीं.!"

सत्यवानने आपली परिस्थिति सांगून राहण्यासाठी जागा मागितली. पण चन्द्रसेन अजूनही त्या रागातच म्हणाला, "कोणीतरी तुला दोन नावं सांगितली, तर तू फक्त सूर्यदेवचं नावच लक्षात ठेवलंस. मला उगाच त्रास नको देऊस. जा आपल्या वाटेनं!"

नंतर सत्यवान सूर्यदेवच्या घरी पोचला. त्याचे बोलणे ऐकून सूर्यदेव म्हणाला, "या गावात ज्याने अगोदर चन्द्रसेनच्या घराचा दरवाजा खटखटवला असेल त्याला माझ्याकडे मुळीच आश्रय मिळणार नाही."

या घटनेनन्तर सत्यवानने त्या गावातल्या अनेक घरी आश्रय मिळवायचा प्रयत्न केला, चन्द्रसेन किंवा सूर्यदेवकडे आश्रय न मिळालेल्या कोणाही व्यक्तीला आपल्याकडे आश्रय न देण्याचा त्या गावच्या लोकांचा अलिखित नियम होता.

आपल्या दुर्भाग्याला दोष देत सत्यवानने चित्रदुर्ग सोडून पुढे जाण्याचा प्रयत्न केला. पण दुसऱ्या एकाद्या वस्तीवर जाण्याइतकी शक्ती त्याच्या शरीरात नव्हती. गावच्या सरहद्दीवरच्या एका झाडाखाली तो मटकन बसला. सत्यवानला सूर्यदेव व चन्द्रसेनबद्दल सांगणारा तो माणूस थोड्याच वेळात तेथे आला. तो म्हणाला, "तुमच्यावर इथे कायकाय बेतलं, ते सारं कळलंय मला! त्या दोघांशी तुमचं एक प्रकारे भांडणच झालं, म्हणूनच आता अजूनही तुम्ही जर इथे, या झाडाखाली रहाल तर पुन्हां तुम्हाला भांडणाला तोंड द्यावं लागेल. ती तिकडे झाडी दिसतेय ना, तिथे जाऊन आराम करा."

सत्यवानने त्या झाडीमागे जाऊन पाहिले, तर तिथे बसण्यासारखी जागाच नव्हती! सर्वच लहानमोठी झुडुपे पसरलेली होती. पण त्याने त्यातच

झोपण्यासाठी थोडीशी जागा साफ केली. इतक्यात तेथे दोन नाग अचानक कुठूनसे आले. पण सत्यवानला पाहूनही न पाहिल्यासारखे करून ते जेंव्हा तिथून निघून गेले, तेव्हा त्याला फार बरे वाटले. थोड्याच वेळात तो अगदी डाराडूर झोपला.

दुसऱ्या दिवशी जागा झाला, तेंव्हा तो एका अजगराच्या विळख्यात होता! पण त्याच्या शरीरात हालचाल जाणवताच अजगर आपला विळखा सोडून निघून गेला. रात्रभर आपण एका अजगराच्या विळख्यात झोपलो होतो या विचारानेच

सत्यवानाचा थरकाप झाला!

परन्तु एक गोष्ट त्याच्या तावडतोब लक्षात आली. आपला सारा अस्वस्थपणा, आजार नाहीसा झालेला आहे! त्याने ओळखले की या आसपासच्या झाडीतच काही विशेष गुण असला पाहिजे. नीट परीक्षण केल्यावर त्याच्या या संशयाला पुष्टीच मिळाली!

इतक्यात बाजूला त्याला काही आवाज व दंगल ऐकू आली. त्या बाजूला पाहिल्यावर सत्यवानला दिसले की दोन गटात काही मारामारी चालू असून. मध्यभागी दोन युवक बेशुद्ध अवस्थेत पडलेले आहेत.

हकीकत अशी होती की—चन्द्रसेन व सूर्यदेव या दोघांच्या मुलात काही कारणावरून बाचाबाची झाली, त्या मारामारीत दोघेही रक्ताळून गेले, अन् आता नर दोघेही मृत्यूशीच झुंज देत होते! ते पाहून दोघांचे बाप इतके चिडले की आपापल्या गटाची माणसं आणून ते आता आपसात लढू लागले.

त्या जख्मी युवकांना पाहून सत्यवान म्हणाला, "तुम्ही आपसातली मारामारी सोडून द्या, मी या दोघांवर अुपचार करतो."

चन्द्रसेन व सूर्यदेव या दोघांनीही सत्यवानला ओळखले अन् विचारले, "अरे, कालच तर तू म्हणत होतास की आपण आजारी आहोत? आपल्या स्वतःवरच अुपचार न करू शकणारा तू, या दोघांना कसं बरं करणार आहेस?"

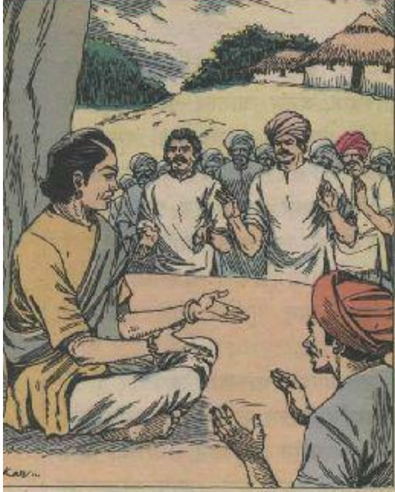
"तुम्ही आपसातल्या भांडणात स्वतःला इतकं बुडवून टाकलंयत, की या गावच्या काही विशेष गोष्टी तुमच्या ध्यानात आलेल्याच नाहीत. मी स्वतः एक वैद्य आहे. पण मला असा एक रोग झाला, की ज्याचा अुपचार कुणाला माहीतच नाहीय इथे. अशा काही वनस्पती आहेत की ज्यामुळे माझा आजार एका रात्रीत पळून गेला! या वनस्पती इतक्या प्रभावी आहेत, की त्यामुळे रक्तपिपासू जनावरं अन् विषारी सापही अगदी सात्त्विक बनून जातात. या वनस्पती अगदी शेवटचा श्वास घेत असलेल्या रोग्यालाही खडखडीत बरं करू शकतात.

"ठीक आहे. पण हे बघ, याचा मुलगा बरा झाला, अन् माझा नाही झाला, तर मात्र मी तुला जिवन्त सोडणार नाही." चन्द्रसेन अन् सूर्यदेव दोघे एकदमच बोलले.

सत्यवानने त्यांच्यावर अुपचार केला. थोड्याच वेळात दोघेही खडखडीत बरे झाले. चन्द्रसेन व सूर्यदेव दोघांचेही चेहरे आनन्दाने अुजळले. आपल्याकडचा पाहुणचार स्वीकारून मगच पुढे जायचा

आग्रह त्यांनी सत्यवानला केला.

सत्यवान हा केवळ वैद्यच नव्हे, तर एक महान पंडितही होता. आपल्या ज्ञानाच्या मदतीने गावकऱ्यांच्या मनातली द्वेषभावना अन् भेदाभेद दूर करायचा त्याने निश्चय केला. रोज तो गावकऱ्यांना एकत्र आणून प्राचीन ग्रन्थातल्या अुपदेशात्मक गोष्टी सांगू लागला.

हळूहळू गावकऱ्यांच्यात बदल घडून येअू लागला. चित्रदुर्गच्या लोकांच्या प्रतिभेचा विकास होअू लागून आसपासच्या गावांत त्यांची प्रसिद्धी होअू लागली. आता सत्यवान, आपल्याला आपल्या गावी परत जायचे आहे असे म्हणू लागला. परंतु गावकरी त्याला सोडायला राजी होईनात! सर्वजण मुक्त कंठाने म्हणू लागले की, सत्यवानने गावपाटील बनून आता तेथेच रहावे.

परन्तु त्यांना नकार देअून सत्यवान म्हणाला, "तुम्ही लोक आता आपल्यातल्याच कुणा एकाला पाटील म्हणून निवडा."

विचारविमर्श करून गावकरी त्याला म्हणू लागले, "नको बाबा! आम्ही पुन्हा आमची स्थिती पहिल्यासारखीच किंवा कदाचित त्याहूनही वाईट करुन घेऊं."

थोडासा विचार करून सत्यवान आता म्हणाला, "मी आपला वारस इथे पाठवून देईन. त्याला तुम्ही आपला पाटील बनवा."

सत्यवान आपल्या गावी गेला अन् घरच्यांना त्याने चित्रदुर्गची सारी हकिकत सांगितली. नंतर तो आपला मुलगा सत्यशील याला ग्रामाधिकाऱ्यासाठी आवश्यक असे प्रशिक्षण देअू लागला. एक वर्ष गेले तरी सत्यवानला मुलाच्या प्रगतीबद्दल संतोष वाटला नाही.

अशीच पाच वर्षे निघून गेल्यावर सत्यवान सत्यशीलला म्हणाला, "आता तू चित्रदुर्गला जा, अन् मी तुला जे पत्र लिहून देईन ते तिथल्या गावकऱ्यांना दाखवून तिथला पाटील बन."

सत्यशील चित्रदुर्गला पोचला, तेंव्हा त्याला कळून चुकले की गुणनाथ नावाचा कोणी माणूस अगोदरच स्वतःला 'सत्यवानचा वारस' म्हणवून तिथला पाटील बनून राहिलेला होता.

सत्यशील पत्र घेअून चन्द्रसेनकडे गेला. त्याने गुणनाथला जाब विचारला.

जराही विचलित न होता तो अुत्तरला. "मीच सत्यवानचा वारस आहे, ही गोष्ट ते स्वतःच येअून सांगतील."

चन्द्रसेनला आता काही करता न आलं. तरी तो सत्यशीलच्या बाजूचा राहिला अन् काही लोकांनी गुणनाथचीच तळी अुचलून धरली. गावात झगडे सुरू झाले.

काही दिवस निघून गेल्यावर सत्यशीलने चन्द्रसेनला सांगितले, "हे भांडण असं सुटणार नाही. माझ्या बाबांकडे माणूस पाठवा."

तसा निरोप पाठवल्याबरोबर सत्यवान

चित्रदुर्गला आला. जराही न संकोच करता गुणनाथने सत्यवानचे पाय धरले व तो म्हणाला, "आपण इथून गेल्यावर इथे पुन्हा भांडणतंटे सुरू झाले आणि या गावचा एक माणूस माझ्याकडे आला. त्याने गावची परिस्थिती मला सांगितली. त्याच्या इच्छेवरून मी इथे येअून पाटीलकी ग्रहण केली. आपला वारस बनून हे एक आदर्श गाव बनवण्यासाठी मी सर्वतोपरी प्रयत्न केले. आपला मुलगा सत्यशील प्रथम माझ्याकडे न येता चन्द्रसेनकडे गेला. आता आपणच या प्रसंगानून मला वाचवू शकाल."

गुणनाथचे सान्त्वन करून सत्यवानने जाहीर केले की, "गुणनाथ हाच आपला खरा वारस आहे." नंतर आपल्या मुलाला बरोबर घेऊन तो आपल्या गावी परत निघून गेला.

आपली गोष्ट इथे संपवून वेताळ म्हणाला, "राजा! सत्यशीलने स्वतः काही त्या गावचा पाटील बनायचं स्वप्न जोपासलं नव्हतं! त्याच्या पित्यानेच त्याच्या मनात ती इच्छा जागवली. गुणनाथलाच आपला वारस जाहीर करून सर्वांसमक्ष सत्यशीलच्या आशेवर बोळा फिरवला! असं वागण्यात सत्यवानची स्वतःचीच काही दुर्बलता किंवा आपल्या मुलावर काही गुप्त राग वगैरे असावा! या शंकेचं अुत्तर ओळखूनही, द्यायचं तू टाळलंस तर तुझं मस्तक फुटून जाईल."

राजा विक्रम बोलू लागला, "सत्यवानने सत्यशीलचा अपमान नाही केला. एक प्रकारे सत्यशीलला तो एक योग्य धडाच होता. सत्यवानचा वारस म्हणवून गुणनाथने चार वर्षं पाटीलकी संभाळली; पण पदवीच्या मोहाने सत्यशीलने मात्र आल्यापासून थोड्याच दिवसात तिथे भांडणं अुपस्थित केली अन् दाखवूनं दिलं, की ग्रामाधिकारी बनायची आपली लायकीच नाही. गावच्या कल्याणासाठीच सत्यवानने गुणनाथला आपला वारस म्हणून जाहीर केलं."

अशा तऱ्हेने योग्य अुत्तर देअूनही राजाचे मौन भंग झाल्यामुळे वेताळ प्रेतासह पुन्हा अदृश्य होअून त्याच झाडांच्या फान्दीला लटकू लागला.

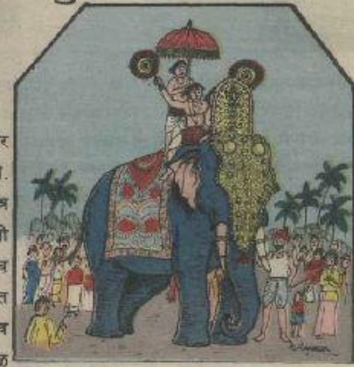
कल्पित

चान्दोबा पुरवणी-५२

भारतातील पशुपक्षी :

गंभीर प्रकृतीचे हत्ती

लहान मुलांना हत्तीवर बसायला फार आवडते. दरवर्षी दिल्लीच्या गणतन्त्र दिवसाच्या समारंभात हत्ती सामिल असतात. त्याच प्रमाणे दसरा-अुत्सवात म्हैसूरमधे, जयपूरमधे व 'पूरम'च्या संदर्भात केरळ मधील तिरुच्चूरच्या मिरवणुकीत हत्ती पहावयास मिळतात. दक्षिण भारतातल्या काही मंदिरात देवांच्या मूर्ती हत्तीवर बसवून सकाळ-संध्याकाळ त्या हत्तीवरून मिरवल्या जातात.

सैन्याच्या चतुरंग दलांत गजदलाचे विशेष महत्त्व असते. इतिहास असे सांगतो की चन्द्रगुप्त मौर्याच्या सैन्यात १०,००० हत्ती असत.

जमिनीवर रहाणाऱ्या प्राण्यात हत्ती हाच सर्वात विशालकाय प्राणी आहे. जंगली हत्ती पकडून त्यांना पाळीव बनवणे सोपे असते. त्यांचा अनेक तऱ्हेने अुपयोग केला जातो.

आपल्या देशात अुंटांच्या धावण्याच्या स्पर्धां-प्रमाणेच हत्तींच्या ही धावण्याच्या स्पर्धा काही ठिकाणी घेतल्या जातात. जंगलात वृक्ष तोडल्यानंतर मोठ-मोठे ओंडके खेचून नेण्यासाठी नेहमी हत्तींनाच कामाला लावले जाते.

सर्वसाधारणतः हत्ती तीन मीटर अुंच व चार ते पाच हजार किलो इतक्या वजनाचा असतो. १.४० मीटर लांबीची याची सोंड खूपच मजबूत असून ती त्याला कोणत्याही दिशेने हलवता येते. आपले खाणे सोंडेने अुचलून तो तोंडात घालतो. आपल्या सोंडेने तो जमिनीवरील नाण्यासारखी लहान वस्तूही अुचलू शकतो. तर हत्तीला बाहेरच्या बाजूला जे दोन दांत (सुळे) असतात ते खूपच मूल्यवान असतात.

जंगलात हत्ती नेहमी कळप करून रहातात. इतक्या मोठ्या भक्कम हत्तीचे डोळे मात्र फारच लहान असतात. त्याची वास घेण्याची व ऐकण्याची शक्ती मात्र फारच तीक्ष्ण असते. हत्तीचे पिल्लू बावीस महिने गर्भात राहून मग जन्म घेते. हत्ती हा खूपच बुद्धिमान प्राणी मानला जातो. त्याची स्मरणशक्तीही प्रशंसनीय असते.

आफ्रिकेतील हत्तींच्या मानाने आपल्या देशातले हत्ती आकाराने लहान असतात.

आधुनिक भारतीय साहित्य

मद्रास शहरातील एका इस्पितळात शंकरी नावाची एक डॉक्टर काम करत असते. दिसायला ती खूपच सुन्दर असते. एकदा तिरुमूर्ति नावाचा एक धनवान माणूस आपल्या गर्भवती पत्नीला इलाज करण्यासाठी डॉ. शंकरीकडे आणतो. तिरुमूर्तीला पाहून ती एकदम आश्चर्यात पडते; कारण तिचा प्रेमी दिसायला अगदी सहीसही तिरुमूर्तीसारखाच असतो. त्याचे नाव असते गुरुमूर्ति. या गुरुमूर्तीने डॉ. शंकरीशी गुप्तपणे लग्न केलेले असते. पण अचानक एक दिवस तो तिला सोडून निघून गेलेला असतो. तिरुमूर्तीकडे विचारपूस करता, तिला कळते की, गुरुमूर्ति व तिरुमूर्ति हे दोघे जुळे भाऊ असतात.

सुनहरा फूल

तिरुमूर्तिकडून तिला गुरुमूर्ति मरण पावला असल्याचेही समजते. परन्तु तिरुमूर्ति किंवा त्याच्या बायकोला गुरुमूर्तीने डॉ. शंकरीशी विवाह केला असल्याची गोष्ट मात्र कळून येत नाही.

डॉ. शंकरीच्या देखरेखीखाली तिरुमूर्तीच्या पत्नीचे बाळंतपण सुरक्षितपणे व सुखप्रद झाले. पति-पत्नींनी खुशीने डॉ. शंकरीजवळ आपली कृतज्ञता व्यक्त केली. तिरुमूर्ती चांगला श्रीमन्त असल्याने त्याने डॉ. शंकरीला अमूल्य अुपहार दिले.

खरे म्हणजे तिरुमूर्तीने हे सारे कृतज्ञता म्हणून नाही केले! तो डॉ. शंकरीच्या सौन्दर्यामुळे तिच्याकडे आकर्षित झाला होता. तिच्याशी विवाह करावा असे त्याच्या मनाने घेतले व तशी इच्छाही त्याने तिच्याजवळ प्रकट केली.

विवाहित असूनही तिरुमूर्तीने हा प्रस्ताव केल्याने डॉ. शंकरी आश्चर्यचकित झाली. नंतर तिने तिरुमूर्तीबद्दल माहिती गोळा करायला सुरुवात केली. तिला असे कळून आले की तो केवळ धनाला महत्त्व देणारा माणूस असून धनाच्या साह्याने काहीही साधू पहाण्याइतपत तो दुःसाहसीही आहे। तो इतका दुष्ट

आहे, की आपला हेतु पूर्ण करण्याच्या प्रयत्नात मध्ये अडचण आणणाऱ्याचा खूनही करायला कमी करणार नाही!

एके दिवशी तिरुमूर्ति कुमुदा नावाच्या तरुणीला बरोबर आणून डॉ. शंकरीच्या इस्पितळात दाखल करतो. तिच्याशी त्याने गुप्त विवाह केलेला होता अन् आता त्याला तिच्यापासून आपली सुटका करून घ्यायची असते. डॉ. शंकरीच्या मदतीने कुमुदाचा अन्त करावा असे त्याच्या मनात असते, व तो त्यासाठी तिची मदत मागतो. एके दिवशी कुमुदा अचानक तेथून नाहीशी होते अन् तिरुमूर्तीला वाटते की-बरे झाले, पीडा गेली!

त्याच काळात डॉ. शंकरीचा लहानपणचा मित्र तिरुज्ञान तिला शोधत तेथे येअून पोचतो. शंकरी अनाथ बालिका असताना तिला तिरुज्ञानने खूप मदत केलेली असते. शंकरी तिरुज्ञानला तिरुमूर्तीच्या कंपनीत नोकरी मिळवून देते. नंतर काही दिवसांनी शंकरी तिरुमूर्तीच्या लग्नाच्या प्रस्तावाला नकार देते. त्यामुळे रागावून तो तिरुज्ञानला नोकरीवरून काढून टाकतो. तिरुज्ञान हा खरे म्हणजे एक गुप्त हेर असून अबोध मुलींना फसवणाऱ्या तिरुमूर्तीबद्दल माहिती मिळवण्यासाठीच तेथे आलेला असतो.

डॉ. शंकरी व तिरुज्ञान यांचा कायमचा काटा काढण्यासाठी तिरुमूर्ति आपली माणसे पाठवतो. अशातच त्यापैकी एका दुष्टाचा मोटार अपघातात अन्त होतो अन् तिरुमूर्तीला अटक केली जाते.

कुमुदाला डॉ. शंकरीनेच वाचवलेले असून तिला तिने आपल्याकडेच रहायला जागा दिलेली असते. तिरुज्ञानची डॉ. शंकरीशी विवाह करायची इच्छा असते. पण तो तिरुमूर्तीकडे नोकरी करत असताना, तिरुमूर्तीची बहीण राजेश्वरी त्याच्यावर प्रेम करू लागलेली असते. हे माहीत असल्याने डॉ. शंकरीला त्यांच्या मार्गात आपली अडचण नको असे वाटते. डॉ. शंकरी गरीबांच्या सेवेसाठी आपले जीवन वाहून टाकते. त्यामुळे डॉ. शंकरी ही एक सुवर्ण-पुष्पासारखी तरुणी आहे.

'अखिलन' या नावाने प्रसिद्ध असलेल्या पी. व्ही. अखिलन (१९२२-१९८८) याने रचलेल्या 'पोन-मलर' (स्वर्णपुष्प) या कादंबरीचे हे कथासार होय. काही स्वार्थी धनवान लोकांचे अत्याचार व सहज-त्यागाची जणू मूर्तीच, अशा डॉ. शंकरीची भूमिका यांची या कादम्बरीत जिवन्त चित्रे आपल्याला पहायला मिळतात. अखिलनला साहित्य-ॲकॅडेमी व भारतीय ज्ञानपीठ यांच्याकडून गौरव-पुरस्कार प्राप्त झालेले आहेत.

तुम्हाला माहीत आहे काय?

१. 'बोन्साय' म्हणजे काय?
२. शक-संवत्सराची सुरुवात कोणी केली?
३. एक देश पुऱ्या खंडभर पसरलेला आहे. तो कोणता?
४. म. गांधींनी सर्वात प्रथम स्थापन केलेला आश्रम कोणता?
५. खूपच जुने राष्ट्रगीत असणारा देश कोणता?
६. कांजीवरमच्या विणकरांचे एक विशेष असे नाव आहे. ते कोणते?
७. एकही सिनेमा थिएटर नसलेला देश कोणता?
८. बुद्धाचे निर्वाण कोठे झाले?
९. मानव शरीरात सर्वात मोठा अवयव कोणता?
१०. अुत्तर भारतात गोमती नदीच्या किनाऱ्यावर वसलेले राजधानीचे शहर कोणते?
११. 'आधुनिक इटलीचा पिता' कोणाला मानले जाते?
१२. नवी दिल्ली येथील व्हाइसरॉय हाअुस (राष्ट्रपती-भवन) कोणी बनवले?
१३. पोस्टाचे पहिले तिकीट सर्वप्रथम कोणत्या देशाने काढले?
१४. भारताच्या राष्ट्रीय काँग्रेसचा शत-वार्षिकोत्सव केंव्हा साजरा केला जाईल?
१५. सन् १८९६ मधे साजऱ्या झालेल्या आधुनिक ऑलिंपिक्स स्पर्धांत किती देशांनी भाग घेतला होता?

अुत्तरे

१. भांड्यात (कुंडीत) वाढणारा पूर्ण वृक्ष. ही कला जपानमधे सुरू झाली.
२. सम्राट कनिष्क. सन् ७८ मधे.
३. ऑस्ट्रेलिया.
४. दक्षिण आफ्रिकेतील दर्बान जवळील 'दि फोनिक्स फार्म'—सन् १९०४ मधे.
५. जपान. त्याचे 'किमियागो' गीत इ.स. च्या पहिल्या शतकात लिहिले गेले.
६. साळगार.
७. सौदी अरेबिया.
८. कुशीनगर.
९. यकृत (लिव्हर).
१०. लखनअू.
११. गॅरिबाल्डी.
१२. सर एडविन् लुटिन्स.
१३. इंग्लंड.
१४. सन् १९९५ मधे.
१५. नअू.

दध्योदनावरील संकट

"**शा**रदापुर मध्ये धनंजय शर्मा नावाचा एक माणूस रहात असे. तो आपलं भोजन स्वतःच बनवी, आणि ते जेवण म्हणजे दध्योदन-दहीभात! दही व भात एकत्र करून त्याला तुपाची फोडणी दिली की मोठा स्वादिष्ट दही-भात तयार होई. लोक त्याच्या दही-भाताची अशी प्रशंसा करीत की शेवटी त्याचे नावच पडले—दध्योदन शर्मा.

त्याची लग्न करण्याची इच्छा होती. कारण दही-भात खाअुन तो आता कंटाळला होता. शेवटी शेजारच्या गावातील एक मुलगी पार्वतीशी त्याचे लग्न ठरले.

पार्वतीची आई तिला म्हणाली—"पार्वती, सासू-सासरे असलेले बरे. हा मुलगा मला मुळीच पसंत नाही."

पार्वती आईला म्हणाली—"आई, मला वाटतं—घरात मी आणि माझा नवरा दोघेच असावेत, ऐकलंय की माझा नवरा झकास दही-भात बनवतो. हा त्याचा गुण मला इतका आवडला की मला स्वयंपाकाचे कष्टच नाहीत."

पार्वतीचे धनंजय शर्माशी लग्न झाले, आणि ती नवऱ्याच्या घरी आली. आता बायकोने बनविलेले स्वादिष्ट पदार्थ आपल्याला खायला मिळतील असा त्याने विचार केला. पण बायकोची तर त्यालाच आपला स्वयंपाकी बनवण्याची इच्छा होती.

सकाळी उठताच पार्वतीने प्रेमाने प्रस्ताव केला—"काय हो, तुमचा दही-भात म्हणजे अमृत असतं असं लोक म्हणतात. आज मला दही-भात र खायचा आहे."

राजेश्वर मिथून

पहिल्याच दिवशी भांडण नको म्हणून दध्योदन शर्माने स्वतःच दही-भात बनवला. काही ना काही सबब सांगून पार्वती काही दिवस रोज दही-भात खात राहिली. एक दिवशी शर्माने स्वयंपाक करायला पार्वतीला भाग पाडलं.

असा एक महिना गेला. पुढच्या महिन्यात नाइलाजाने पार्वतीने दोन-चार दिवस स्वयंपाक तर केला, पण आपल्या आळशी स्वभावामुळे तिला तो सर्व तापदायक वाटला. एक दिवशी ती माहेरी जायला निघाली. ती नवऱ्याला म्हणाली—"आहो, उद्या संध्याकाळ पर्यंत मी आपल्या आईला इथं आणीन. एक-दोन महिने ती आपल्याकडेच राहील. आम्ही येऊ तोपर्यंत तुम्ही छान दही-भात तयार करून ठेवा. प्रवास करून आम्ही दमून येऊ, मग भोजन बनवणं कठीण होईल."

बायकोच्या हुकुमाप्रमाणे दध्योदन शर्माने दही-भात तयार केला, पण बायको नि सासू यांचा पत्ता नाही. स्वतः थोडा दही-भात खाल्ला नि तो झोपला. पण त्याला झोप येईना.

अर्ध्या रात्री कोणी तरी दार खटखटवलं. दरवाजा उघडला तेव्हा बाहेर एक वृद्ध पिशाच्च उभं दिसलं.

वृद्ध पिशाच्च म्हणालं—"उगाच आरडा-ओरड करू नकोस. मला थोडा दही-भात खाऊ घाल."

शर्माने कापऱ्या हातांनी पिशाच्चाला दही-भात आणून दिला. पिशाच्चाने दही-भाताची खूप प्रशंसा केली, नि मग निघून गेला. शर्मा पुन्हा बिछान्यावर पडला. त्याला चांगली झोप लागली.

काही वेळाने तो झोपेतून जागा झाला. त्याच्या चेहऱ्यावर अद्भुत प्रकाश पडत होता आणि कानात एक मंजुळ ध्वनि—"शर्मा, ऊठ की आता! किती झोपणार?"

शर्माने आश्चर्याने डोळे उघडून पाहिले तर समोर ग्रामदेवी हसत उभी होती. धनंजय शर्मा हात जोडून म्हणाला—"माते, आज तू माझ्यावर कृपा करीत आहेस."

ग्रामदेवी म्हणाली—"कोण म्हणतं मी तुझ्यावर कृपा करण्यासाठी आलेली आहे? तूच माझ्यावर कृपा कर नि आपल्या हातांनी बनविलेला दही-भात मला खायला दे. माझ्या पुजाऱ्याने बनवलेला दही-भात तर मी रोज खाते. तुझ्या दही-भाताची प्रशंसा मी आपल्या अनेक भक्तांकडून ऐकलेली आहे."

शर्माला शंका आली की देवीला रोज तर दही-भात द्यावा लागणार नाही ना? त्याच्या मनातील विचार ओळखून ग्रामदेवीने स्पष्ट केले—"शर्मा, तुला भय वाटायला नको. मला आजच तुझा दही-भात पाहिजे. आपल्या हातांनी बनवलेला दही-भात. तुला रोज मला द्यावा लागणार नाही."

शर्माने शिल्लक असलेला सर्व दही-भात ग्रामदेवीपुढे आणून ठेवला नि तो देवीने आनंदाने खाल्ला. जाता जाता ग्रामदेवी म्हणाली—"शर्मा, तुझा दही-भात छान होता. मी तुझ्यावर खुश आहे. होय, पण थोडा दही-भात देऊन मोठी धन-दौलत मागण्याचा प्रयत्न करू नकोस. तसली भोळी-भाबडी देवी मी नाही." आणि देवी अदृश्य झाली.

दुसऱ्या दिवशी धनंजय शर्मा जेव्हा कचेरीत काम करीत होता, तेव्हा शेजारच्या एका मुलाने येऊन खबर दिली की त्याची बायको नि सासू आली आहे. तो संध्याकाळी जेव्हा घरी आला तेव्हा स्वयंपाक-घरात छान छान पदार्थ बनत होते नि त्यांचा सुवास घरात दरवळत होता. आता खुश होऊन तो बायकोला म्हणाला—"तू कशासाठी एवढे कष्ट घेतलेस? अग, मी दही-भात बनवला नसता का?"

पार्वती घाबरून म्हणाली—"आता इथून पुढे दही-भाताचं नाव काढू नका. तुम्ही आईशी गप्पा-गोष्टी करीत बसा. मी थोड्याच वेळात गरम-गरम भोजन

वाढते, चार भाज्या नि चटणी आज मिळेल तुम्हाला!"

दध्योदन शर्माचा विश्वासच बसेना बायकोच्या या म्हणण्यावर. आपल्या बायकोत एवढा बदल कसा झाला हेच त्याला समजेना. कदाचित् आपला दही-भात खाऊन गेलेल्या पिशाच्च अथवा ग्रामदेवीची ही करामत असावी असं त्याला वाटलं. पण ज्या भिकाऱ्याला रात्री त्याने दही-भात खाऊ घातला होता त्याची ही करामत असावी हे रहस्य त्याच्या लक्षात आले नाही.

तो भिकारी दिवसा दाढी-मिशा लावून साधूप्रमाणे भटकत असे नि रात्री सामान्य भिकारी बनून भीक मागे. त्या दिवशी दुपारी तो त्याच्या घरी आला होता तेव्हा शर्माच्या बायकोने त्याला बोलावून केळी खायला दिली नि आपलं भविष्य विचारलं.

भिकाऱ्याने पार्वतीच्या हस्त-रेषा पारखण्याचे नाटक केले नि म्हणाला—"तू खरंच महालक्ष्मी सारखी आहेस बेटा! पण तुझा नवरा दध्योदन याच्यावर एक संकट येऊं पहातंय. दही-भात बनवीत वा खात असताना त्याचे प्राण जाणार आहेत बघ. या संकटापासून तू त्याला वाचवू शकतेस! एकच उपाय, त्याला दही-भातापासून दूर ठेव."

रोज रात्री या घरातून आपल्याला छान छान पदार्थ भीक म्हणून मिळावेत अशी त्याची इच्छा होती. या त्याच्या उपायाचा परिणाम उत्तमच झाला. पार्वतीने त्या दिवशी निश्चय केला की नवऱ्याला स्वयंपाकघरात येऊंच द्यायचं नाही, कारण दही-भात सोडून त्याला काही बनवताच येत नसे.

अशा रीतीने धनंजय शर्माची दही-भातापासून कायमची सुटका झाली. तरी पण त्याचं नाव तेच राहिलं—दध्योदन शर्मा! त्या नावापासून त्याची सुटका होणं शक्य नव्हतं!

परसातले भूत

एका दाट जंगलात शेकडो भुतं रहात असत. त्यातल्या एका लहान भुताला त्याची आई-भूत रागे भरली. त्यामुळे रुसून ते एका घराच्या परसातल्या निंबाच्या झाडावर जाऊन बसलं.

त्या घरचा मालक होता एक गरीब शेतकरी. त्याच्या थोरल्या मुलीच्या नवऱ्याच्या घरचे लोक तिला नेहमी आपल्या बापाकडून पैसा मागून आणण्यासाठी त्रास देत असत. एक हजार रुपये आणण्यासाठी त्यांनी नुकतंच तिला माहेरी पाठवून दिलं होतं.

लक्ष्मीचा पिता लक्ष्मण याच्या डोक्यावर हे फारच मोठं ओझं होतं. लक्ष्मीच्या लग्नात घेतलेलं कर्जच तो अजून फेडू शकला नव्हता. तरीही सगळ्या खर्चातून वाचलेलं घरही विकून लक्ष्मीच्या सासुरवाडीची मागणी पुरी करायचे त्याने ठरवले.

परन्तु लक्ष्मी म्हणाली, "बाबा, तुम्ही हे घर विकलंत, तर रहाल कुठे? माझ्या बहिणींची लग्नं कशी करू शकाल? तेंव्हा मीही इथून पुढे तुमच्या जवळच राहू म्हणते."

यावर वैतागून लक्ष्मण म्हणाला, "अग, सासरची माणसं असा एवढातेवढा त्रास सगळीकडेच देतात! माझ्याबद्दल तुझ्या मनात थोडा जरी आदर असेल, तर मी सांगतो तसंच कर. उद्या घर विकून मी तुला पैसे देईन. तू आपल्या सासरी जाऊन सुखाने नांद."

लक्ष्मी बिचारी चुप बसली! पण रात्री तिचा मुळीच डोळा लागेना. आपल्यामुळे आपले बाबा अन् बहिणींचं राहिलंसाहिलं

सौठ राजश्री डिके

घरही हिसकावलं जात आहे, हीच चिंता तिला खात होती!

परसात निंबाच्या झाडाखाली एक मोठीशी विहीर होती. त्याच्यात अुडी मारून आत्महत्या करायचा लक्ष्मीनं विचार केला. ती विहिरीजवळ आली तेंव्हा, तिला भिववण्यासाठी छोट्या भुतानं तिच्यासमोर एकदम अुडी घेतली, अन् ते भयानकपणे नाचू लागलं.

ते पाहून घाबरलेली लक्ष्मी किंचाळत घरात पळून गेली. आणि थरथरत म्हणाली, "परसात भूत आहे!"

"थांब, मी पाहून येतो." असं म्हणून लक्ष्मण परसात निंबाकडे गेला.

त्यालाही भिववायच्या हेतूने छोट्या भुताने त्याच्या समोरच अुडी घेतली. पण त्याला पाहून जराही न भिता लक्ष्मणनं विचारलं. "कारे! एकटाच आलास? तुझा वेळ जात नाहीय का?"

लक्ष्मणच्या या धैर्याचं भुताला मोठं आश्चर्य वाटलं. मग त्यानं आपली हकिकत लक्ष्मणला सांगून टाकली. लक्ष्मण हसून म्हणाला, "काय वेडा रे तू! हे काही चांगलं नाही केलंस बघ! लवकर आपल्या आईकडे जा बरं! आईच्या प्रेमापेक्षा जगात मोठं काहीही नाही. म्हणूनच ती कितीही रागावली तरी आपण रागावू नये तिच्यावर!"

लक्ष्मणच्या या बोलण्याचा भुताच्या मनावर चांगला परिणाम झाला आणि ते आपल्या आईकडे निघून गेलं. जाअून पहातो, तो आई खरोखरच खूप रडत होती! छोट्या भुताने आईला लक्ष्मणबद्दल सांगितलं तेव्हा आई म्हणाली, "तुला परत मुझ्याजवळ पाठवणाऱ्या त्या भल्या माणसाकडे थोडंसं सोनं पाठवून आपली कृतज्ञता दाखवायला हवी!" छोट्या भुतासह पोटलीभर सोनं घेअून ती आई-भूत तिथून निघाली, तेंव्हा ते छोटं भूतही रस्ता दाखवायला तिच्याबरोबर निघालं.

ती दोन्ही भुतं जेंव्हा लक्ष्मणच्या घरी पोचली तेव्हा तो लक्ष्मीला रागावत होता "माणसानं जिवन्त राहूनच काही करत रहावं. मरून काहीच हाती येत नसतं." तेंव्हाच आई-भूत पुढे आली अन् सोन्या-ची पोटली लक्ष्मणच्या हाती देअून तिने आपली कृतज्ञता व्यक्त केली. ते पाहून लक्ष्मण चक्रावूनच गेला. तो म्हणाला, "हे सोनं तर सहज एक लाख रूपयांचं असेल! मी आयुष्यभर कष्ट करूनही इतकी रक्कम मिळवू शकणार नाही."

आता लक्ष्मणच्या घरी आणखी काही दिवस रहायची इच्छा छोट्या भुताने प्रकट केली, तेंव्हा त्याला रागवून आई म्हणाली. "नाही आपल्यामुळे माणसावर अुपकाराऐवजी अपकार होअू नये. नाहीतर आपल्याला या पिशाच्च-योनीतून मुक्ति नाही मिळत."

लक्ष्मण तिला म्हणाला, "तुझ्या मुलामुळेच आज माझ्या मुलीचा जीव वाचला आहे. तू आपल्या मुलाला ठेव नं थोडे दिवस आमच्याकडे!"

"आज तो आमच्यावर रागावून इथे आला म्हणूनच तुमचं भलं झालं. आम्ही मुद्दाम होअून मानवाचं भलं करायचं ठरवलं, तरी आम्हाला जास्त काळ सद्बुद्धीनं रहाणं जमत नाही. माणसांना सतावून संतोष मिळवणं हाच भुतांचा स्वाभाविक स्वभाव असतो." आई-भूत समजावत म्हणाली.

तरीही आणखी थोडे दिवस माणसात रहाण्यासाठी छोटं भूत हटून बसलं. तेंव्हा काही विचार करून लक्ष्मण म्हणाला, "माझ्या लक्ष्मीला तिच्या सासरची माणसं फार त्रास देत असतात. तू आपल्या मुलाला माझ्या मुलीबरोबर तिच्या नवऱ्याघरी पाठव. जेंव्हा जेंव्हा ते लोक तिला त्रास देतील, तेंव्हा तुझा मुलगा त्यांना चांगलं सतावेल."

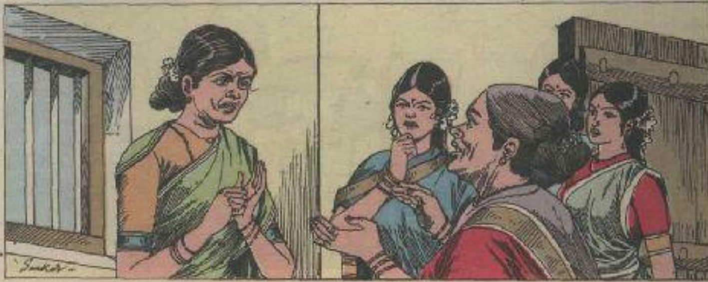
आई-भुताने या बेताला संमती दिली. मग आनन्दाने उड्या मारत छोटं भूत म्हणालं, "वा, वा! नव्या जागी मला खूप गंमत वाटेल. मला पाहून तिथले लोक घाबरतील. इथे तर मला कुणीच घाबरणार नाही नं!"

हसून आई-भूत तिथून निघून गेली. दुसऱ्याच दिवशी छोटं भूत लक्ष्मीबरोबर तिच्या सासरी निघालं. लक्ष्मीच्या घरच्या आवारात एक मोठंसं पिंपळाचं झाड होतं. त्याच्यावर छोट्यानं आपलं बस्तान बसवलं.

सुनेबरोबर आलेली रक्कम पाहून लक्ष्मीचे सासूसासरे काही दिवस शान्त राहिले. परंतु थोड्याच दिवसात आपल्या स्वभावानुरूप त्यांनी तिला त्रास द्यायला सुरुवात केली. पण असं जेंव्हा होई, तेंव्हा छोटं भूत घरात घुसून घरातल्या वस्तु इकडे-तिकडे फेकून देई अन् पिंपळाच्या फांद्या मोडून घरात त्यांचा ढीग रची!

यामुळे लक्ष्मीची सासू घाबरून गेली अन् हे सारं आसपासच्या घरात सांगू लागली. बराच विचार करून तिची एक शेजारीण तिला म्हणाली, "हे बघ, आता इथून पुढे घरून पैसे आणायसाठी सुनेला छळत जाऊ नको."

यांनतर मात्र लक्ष्मीच्या सासरच्यांच्या वागणुकीत फरक पडला. लक्ष्मीच्या आयुष्यात संतोषाचे, हसण्याचे दिवस आले. छोट्या भुतालाही खूप आनन्द झाला.

वीर हनुमान

महिरावणाचा संहार झाल्याची वार्ता चन्द्रसेनेला सुवर्चला देवीच्या तोंडून समजली. आता मत्स्यवल्लभ पाताळ लंकेचा राजा झाला आहे हे ही तिच्या कानी आले.

महिरावणाच्या कैदेतून सुटका झाल्यामुळे चन्द्रसेनेला आनंद झाला. तेव्हा सुवर्चला चन्द्रसेनेला म्हणाली–"चन्द्रसेने, तुझं भाग्य थोर! महिरावणाचा संहार करून श्रीरामचन्द्र आता सरळ मोठ्या प्रेमाने तुझ्याकडेच येत आहेत."

ही बातमी सांगून सुवर्चला तेथून निघून गेली. चन्द्रसेनेला अत्यानन्द झाला. ती रामाच्या स्वागताच्या तयारीला लागली. प्रथम तिने तोरणे बांधून आपला महाल सजवला. चन्दन-तांबूल व सुगंधित पाण्याची व्यवस्था केली. हंसतूलिका तल्पावर तिने रंगीबेरंगी व सुगंधित फुले आच्छादिली.

एवढं सर्व करून झाल्यावर चन्द्रसेनेने डोळे उघडले. शांत व गंभीर चेहऱ्याने राम तिच्यापुढे उभा होता. तिने ताबडतोब सोन्याच्या तबकात गुलाब पाण्याने रामाचे पाय धुतले व ते पाणी आपल्या डोक्यावर शिंपडले. सुगंधित फुलांनी रामाची पूजा करून शेवटी आरती म्हटली.

अत्यानंदाने चन्द्रसेनेने काही बोलायचा प्रयत्न केला, पण तिच्या

३३. राम-लक्ष्मण परतले

ओठातून शब्द फुटेनात. ती एक ही शब्द बोलू शकली नाही. तिने मौन भावाने रामाचे स्वागत केले आणि त्याला हंसतूलिका तल्पाकडे घेऊन गेली. तिथे शय्येवर ठेवलेली पुष्पमाला आपल्या हाती घेऊन ती रामाच्या गळ्यात घालायला निघाली. श्रीराम हंसतूलिका तल्पावर बसू लागला. एवढ्यात तल्प मध्यभागी मोडला नि कडाड असा आवाज झाला. चन्द्रसेनेच्या हाती पुष्पमाला तशीच राहिली.

या सर्व घटनेकडे दुर्लक्ष करून ती पुष्पमाला रामाच्या गळ्यात घालणार, एवढ्यात तिला थांबवीत राम म्हणाला-"चंद्रसेने, पाहिलंस ना? अपशकुन झाला!"

दुसऱ्याच क्षणी चन्द्रसेनेच्या हातातून माळ सुटली आणि ती रामाच्या पायांवर जाऊन पडली. आता चन्द्रसेना शुद्धीवर आली आणि मोडून पडलेल्या खाटेकडे तिची नजर वळली.

तल्प मोडण्याचे काम करणारा हनुमान सूक्ष्म स्वरूपात तिथेच होता. त्याला चन्द्रसेनेच्या नजरेला नजर भिडवणे अशक्य झाले. त्याने लगेच सूक्ष्म रूप सोडून आपले खरे रूप धारण केले आणि नम्रपणे चंद्रसेनेची क्षमा-याचना करीत म्हणाला-"माते, मला माफ कर. तुला दिलेल्या वचनानुसार मी रामाला इथं घेऊन आलो. पण हा राम आहे एकपत्नीव्रती! कसली ही अपेक्षा न करता त्याची सेवा करणे हेच या क्षणी तुला श्रेयस्कर!"

बोलण्याची इच्छा असली तरी चन्द्रसेना काही बोलू शकली नाही. रामाच्या तीक्ष्ण दृष्टीतून तिला परमतत्त्वाचा बोध झाला. आता चन्द्रसेनेला श्रीराम अद्‌भुत तेजस्वी भगवान विष्णूच्या स्वरूपात दिसले. श्रीविष्णु तिला म्हणाले-"चंद्रसेने, आता रामावतारात मी एकपत्नीव्रती आहे. पुढील कृष्णावतारात तू माझ्या

अष्ट-पत्नींपैकी माझी अतिप्रिय पत्नी सत्यभामा म्हणून जन्म घेशील व तुझे मनोरथ पूर्ण होतील!"

त्यावेळी चन्द्रसेनेला वाटू लागलं की आपणात विष्णूचं तेज प्रवेश करीत आहे आणि एकाद्या ज्योतीप्रमाणे ती विष्णूच्या तेजात लीन होत आहे. ज्योतीप्रमाणे प्रकाश रूप धारण करून ती जेव्हा श्रीरामात विलीन होऊं लागली, तेव्हा भक्तिभावाने हनुमानाने डोळे मिटून हात जोडले. काही वेळानंतर जेव्हा हनुमानाने डोळे उघडले, तेव्हा समोर राम हंसत असलेला त्याला दिसला. मध्यंतरी जे काही घडलं ते सर्व हनुमान विसरून गेला. फक्त महिरावण-संहाराची गोष्ट त्याच्या स्मृतीत राहिली.

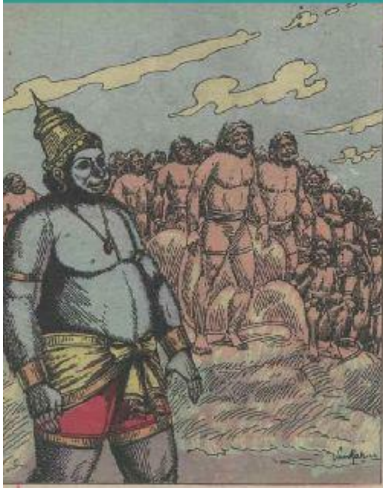
एवढ्यात पाताळ-लंकेचा राजा मत्स्यवल्लभ तेथे आला. त्याने राम व हनुमान यांची फुलांनी पूजा-अर्चना केली आणि त्यांचे आशीर्वाद मिळविले. नंतर तो पाताळ-लंकेच्या नागरिकांना भेटला व सर्वांनी मिळून राम, लक्ष्मण व हनुमान यांना मोठ्या प्रेमाने निरोप दिला. आपल्या खांद्यावर राम व लक्ष्मण यांना बसवून हनुमान पाताळ-लंकेतून आकाशात उडाला व रावणाच्या लंकेकडे निघाला. निघालेल्या राम-लक्ष्मणाला निरोप

देताना सर्वांनी रामाचा जयजयकार केला, व मत्स्यवल्लभ बराच वेळ हात वर करून हलवीत राहिला.

हनुमान लंका-नगरीत पोंचण्यापूर्वी सर्व वानर-प्रमुख नि वानर-सेना अपार दुःखाने काळजीत होते. त्यांच्या पैकी काही वानर मोठ्या आशेने आकाशाकडे पहात होते. पण जांबवान थोडा ही निराश नव्हता, तो मंदास्मित करीत सर्वांना धीर देत होता.

लंका-नगरीत राक्षस आनंदाने आरडा-ओरड करीत होते, तुताऱ्या वाजवून जल्लोष करीत होते. मोठमोठ्या मद्य-पात्रातून मद्य घेऊन काही राक्षस

नाचत-गात होते. त्यांच्या आनंद-गीतांचे सूर सर्व वातावरणात दुमदुमत होते.

रावण मोठ्या उत्साहाने महिरावणाची प्रतीक्षा करीत होता. कोणत्या ही क्षणी महिरावण राम व लक्ष्मणाची डोकी घेऊन येईल अशी त्याला आशा होती. ही डोकी सोन्याच्या थाळीत ठेऊन ती सीतेकडे पाठविण्याची त्याची योजना होती. यासाठी आवश्यक ती सर्व तयारी तो करून बसला होता.

वेळ जात होता. पण महिरावणाची काही वार्ताच नव्हती. रावण आपल्या महालातून बाहेर आला, आणि किल्ल्याच्या भिंतीवरून दूर दिसणाऱ्या वानर-सेनेला दु:खी पाहून त्याला संतोष झाला. सर्व वानर दु:खी अंत:करणाने माना खाली घालून बसलेले होते. तेथेच जवळ विभीषण ही उभा होता. रावणाने त्याला ओळखले आणि इतक्या मोठ्याने ओरडला की तो आवाज चार योजनांवर ऐकू जावा-"हे बंधु विभीषण! किती रे भोळा तू! अजून ही तू कसली वाट पहात आहेस? पाताळ-लंकेच्या काली-मातेचा प्रसाद म्हणून राम व लक्ष्मणाची डोकी आता माझ्याकडे येणार आहेत. डोक्याचं मांस फार स्वादिष्ट असतं हे तर तू जाणतोसच. निदान त्या मांसाचा स्वाद घेण्यासाठी तू लवकर लंकेत ये. इथे तुला कसले ही भय नाही. काही झालं तरी तू माझा धाकटा भाऊ आहेस. मी तुला अभय दान देतो. तू ताबडतोब इकडे निघून ये."

रावणाचं बोलणं जसं ऐकू येऊ लागलं, तसं विभीषणाने आपले कान बंद केले. दु:खाने त्याच्या डोळ्यातून अश्रू ओघळू लागले. विभीषणाचं दु:ख पाहून सुग्रीवाला ही फार वाईट वाटलं. त्या दोघांना दु:खी पाहून अन्य वानर ही रडू लागले.

वानरांची दीन-हीन अवस्था पाहून रावण आणखी एकदा सात-मजली हसला. किल्ल्या जवळून जाणाऱ्या

राक्षस-स्त्रियांना बोलावून तो म्हणाला-"तुम्ही सीतेला जाऊन सांगा की मी लवकरच राम व लक्ष्मण यांची डोकी तिच्याकडे पुरस्कार म्हणून पाठवीत आहे. पाताळ-लंकेतील राक्षसांनी त्यांच्या शरीरांचा उपयोग आपल्या मेजवानीत केला असेल. ही बातमी तुम्ही सीतेला सांगा आणि राम-लक्ष्मणाच्या डोक्यांचे स्वागत करण्यासाठी तिला तयार रहावयास सांगा."

त्या वेळचा रावणाचा अपार आनंद पाहून राक्षसिणींना वाटलं की रावणाला मति-भ्रम झालेला आहे. थोडा वेळ त्या मागे-पुढे करीत राहिल्या, आणि नंतर रावणाला नम्रपणे नमस्कार करून तेथून निघाल्या.

रावण पुन्हा आपल्या महालात परत आला नि खिडकीजवळ बसून समुद्राच्या दिशेने आकाशाकडे दूर-दूर पाहू लागला. महिरावणाच्या येण्याची तो वाट पहात होता. तेव्हा आकाशातून उडत त्याच्याकडे येणारी एक छोटी आकृति त्याला दिसली.

रावण ताबडतोब आपल्या जागेवरून उठला आणि टाळ्या वाजवीत म्हणू लागला-"तो पहा, आला महिरावण! राम-लक्ष्मणाची डोकी घेऊन तोच येत आहे. काली मातेला त्याने

राम-लक्ष्मणाचा बळी दिला. ते सोन्याचं ताट कुठे आहे? त्यात राम-लक्ष्मणाची शीर्षं मला ठेवायची आहेत, ते ताट लवकर घेऊन या." पण एकाएकी तो चुप झाला. हताश होऊन जागच्या जागी बसला.

समुद्रावरील आकाशाकडे लक्ष असणाऱ्या जांबवानाला समजले की आकाशातून उडत येणारी ती छोटी आकृति म्हणजे कोण? नंतर त्याने वळून अंगदाकडे पाहिले. अंगदाने ही आश्चर्याने जांबवानाकडे पाहिले.

हात उंच उभारून जांबवान वानरांना म्हणाला-"तो तिकडे पहा! हनुमान

येताना दिसतोय!आता कसली ही काळजी करू नका."

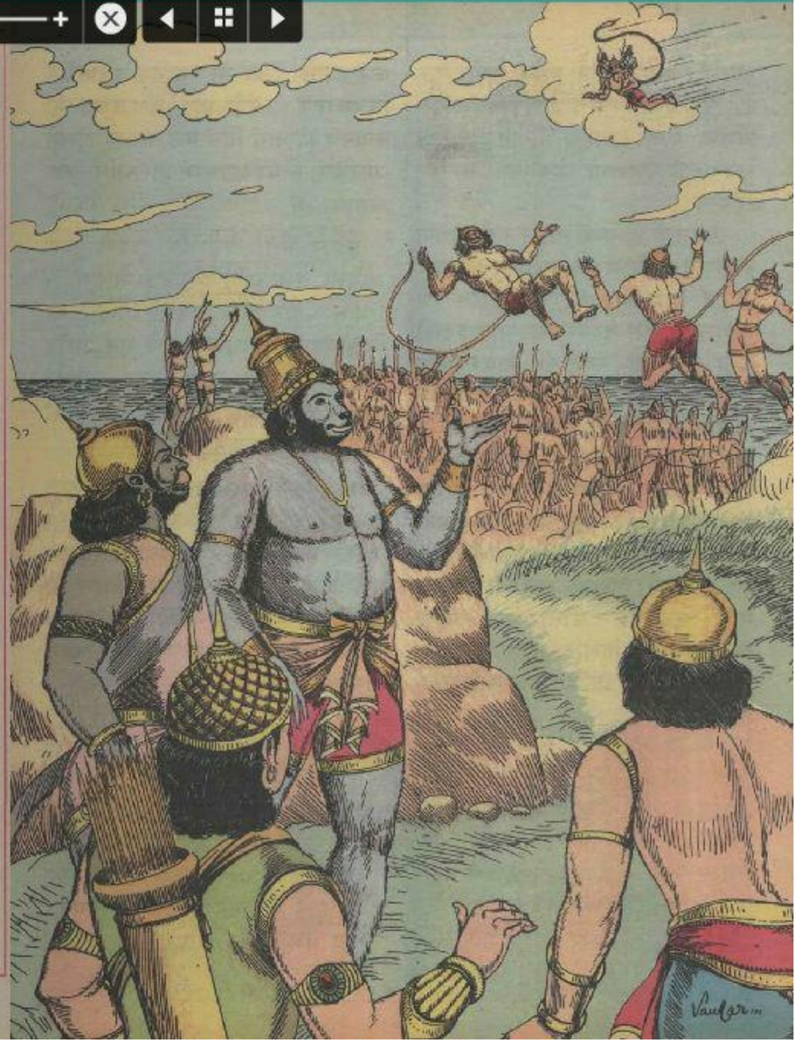
तेव्हा अंगद अतिशय उत्साहाने जयजयकार करीत ओरडून म्हणाला-"हा आपला हनुमान येतो आहे, राम-लक्ष्मणांना आपल्या खांद्यावर घेऊन! चला, आपण त्यांचे स्वागत करू या!"

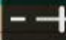
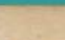
एवढ्यात राम व लक्ष्मणाला खांद्यावर घेऊन येणारा हनुमान सर्वांना दिसला. वानर-सेना आनंदाने उड्या मारू लागली. त्यांच्या जयजयकारांनी आकाश दुमदुमले. लंका-नगरीत राक्षसांचा जो आनंदोत्सव चालू होता, तो एकदम थांबला.

वानर-सेनेचा उत्साह व आनंदोल्लास ऐकून रावण आपल्या महालातल्या खिडकीजवळ दगडाप्रमाणे स्थिर झाला. राम-लक्ष्मणाला काही अपाय झालेला नाही व ते जिवंत आहेत हे त्याच्या लक्षात आले. पण महिरावण नि त्याचा मोठा भाऊ याचं काय झालं? हनुमान वा राम-लक्ष्मण यांनी त्याचा तर वध नाही ना केला?

रावणाच्या मनात हे विचार येत होते, एवढ्यात एक राक्षस-सैनिक तेथे आला आणि वानर-सेनेत चाललेली बोलणी ऐकून त्याला जी बातमी समजली ती त्याने रावणाला सांगितली. अशा रीतीने पाताळ-लंकेत जे घडलं ते रावणाला समजलं. त्याबरोबर त्याची घाबरगुंडी उडाली. त्याच्या तोंडातून एक आवाज बाहेर पडला व तो बेशुद्ध झाला.

थोड्या वेळाने रावण शुद्धीवर आला. आता त्याच्या मनात क्रोध व द्वेष थैमान घालीत होते. मुठी आवळून व दातांवर दात आपटीत तो म्हणाला-"माझ्या प्रिय इंद्रजितचा ज्याने वध केला तो लक्ष्मण कुठे आहे? तो कुठे ही जाऊन लपला असला, तरी मी त्याला मारून टाकणार. तो वानर-सेनेत कुठे तरी भ्याडासारखा लपून बसला असेल, पण मी त्याला आता

सोडणार नाही. त्याला माझ्या समोर येऊ दे, एका क्षणात त्याचे प्राण अनंत वायूत विलीन करून टाकतो." अशा रीतीने रावण उन्मादाच्या अवस्थेत बरळत राहिला.

रावणाची ही दशा पाहून मंदोदरीच्या डोळ्यात अश्रू भरून आले. तिला पाहून ही न पाहिल्या सारखे करीत तो म्हणाला-"त्या लक्ष्मणाला मारण्यासाठी मला कुणाच्या मदतीची आवश्यकता नाही. मी एकटाच युद्ध करून त्या राम व लक्ष्मणाचा वध करून त्यांची डोकी सीतेकडे पाठवीन. हा महिरावण मधेच कडमडला, निष्कारण मला आशा दाखवून व्यर्थ माझा वेळ नष्ट केला त्याने. तो नि त्याचा मोठा भाऊ असमर्थ ठरले. भ्याड लेकाचे! म्हणूनच राम त्यांना सहज मारूं शकला. आता त्या भ्रष्ट महिरावणाचा विचार सुद्धा करायला नको. माझा पुत्र इंद्रजितचे प्राण घेणाऱ्या लक्ष्मणाचे डोके मी माझ्या तलवारीने उडवणार. आहे कुठे तो दुष्टात्मा लक्ष्मण?" असं विचारून रावण जोराने ओरडला व वेड्याप्रमाणे हालचाली करू लागला.

वानर-सेना युद्धाची तयारी करू लागली, शंखध्वनि ऐकू येऊ लागले. ते ऐकून रावणाचे डोळे जळत्या निखाऱ्यासारखे झाले, त्याचे सर्व शरीर जळत असल्याचा भास झाला. त्याच्या डोळ्यातील अश्रू आटून गेले, त्यांची जागा आता पौरुषाने घेतली.

रावणाने ताबडतोब चिलखत चढवले, हाती धनुष्य-बाण घेऊन तो जोरात ओरडला-"तो भ्याड लक्ष्मण कुठे आहे रे?" त्याच आवेशात तो आपल्या महालातून बाहेर पडला आणि वानर-सेनेच्या रोखाने त्याने कूच केले.

मन्त्रशक्ति

एके काळची गोष्ट आहे. त्या काळात नेपाळमधे काही सर्वसामान्य माणसांनाही मन्त्रशक्ति अवगत असत. एका गावात वर्धक नावाचा एक गुराखी रहात असे. एके दिवशी तो गुरे चरायला घेऊन गेला अन् मधेच तहान लागल्यामुळे एका धर्मशाळेजवळील विहिरीकडे गेला. तेथे काही गाववाले एका जागी बसून गप्पा मारत होते, तर हाही त्यांच्याजवळ जाऊन बसला.

"काय रे वर्धक! इथे आरामात बसला आहेस, जनावरं कुणाच्या हाती सोपवून आलायस?" एका प्रौढ माणसाने विचारले.

"हं! जनावरांना काहीसुद्धा होणार नाही!" वर्धक उत्तरला.

तेंव्हा ते लोक त्याची चेष्टा करू लागले. तर वर्धक चिडून म्हणाला, "मी कुठेही असलो, तरी माझी गुरं माझी आज्ञा पाळतात. तुम्ही म्हणत असाल तर दोन खोंड इथे बोलावून दाखवतो मी तुम्हाला."

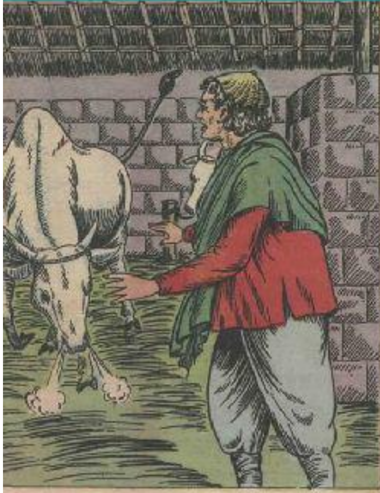
"ठीक आहे. बोलव पाहू. आम्हीही पाहू की." ती प्रौढ माणसे वर्धकला म्हणाली.

"हो!" वर्धक म्हणाला अन् खरोखरच थोड्या वेळात दोन खोंड तेथे धावत येऊन पोचले आणि डोकी खुचलून पहात वर्धकजवळ उभे राहिले.

"आता तुम्ही परत जा आपल्या चरायच्या जागी." वर्धक हसत म्हणाला. ते बैल मुकाट्याने परत गेले.

आणखी एकदाही अशीच घटना घडली. त्या गावचा सावकार एक बैल

नेपाळमधील लोककथा

खरीदण्यासाठी वर्धकला बरोबर घेऊन गुरांच्या बाजारात गेला. एक बैल खरीदून त्याला वर्धकच्या ताब्यात देऊन सावकाराने त्याला गावात घेऊन जायला सांगितले.

अजून संध्याकाळ व्हायला भरपूर अवकाश होता. वर्धकला वाटले की सावकार रात्रीपर्यन्त काही घरी पोचणार नाही. आणखी थोडा वेळ आपल्याला इकडे-तिकडे भटकायला हरकत नाही, असे ठरवून तो त्या बैलाला म्हणाला, "तू आपल्या घराकडे जा. मी मागाहून येईन."

बैल चालू लागला. सूर्यास्त झाल्यावर तो घरच्या वाटेला लागला. तो बैल सावकाराच्या घरी तर पोचला होता, पण गोठ्यात जाण्याऐवजी तो बाहेरच पडून राहिलेला होता. वर्धकने त्याला गोठ्यात नेऊन खुंट्याला बांधले अन् थोडा चाराही घातला त्याला.

तो बैल पुढे वर्धकच्या आज्ञेत राहीना, त्याला पाहून बैल शिंगे रोखून त्याच्यावर आक्रमण करू पाही. वर्धक समजून चुकला की आता तो बैल आपल्या मन्त्र-प्रभावाखाली राहिला नसून, दुसऱ्याच कोणाच्या मंत्रप्रभावाखाली येऊन आता असे करत आहे! वर्धकने बाभळीच्या काही डहाळ्या काढून एकत्र बांधल्या अन् त्या झाडूने तो गोठा झाडू लागला. अन् थोड्याच वेळात आवाज आला—"बापरे! मला मारून टाकतोय हा!"

तेथे गोठ्यातच काम करणारा एक नोकर, "अरे थांब! थांब!" असे ओरडत धावत तेथे आला. त्याच्या पाठीतून रक्त वहात होते! वर्धक तर बाभळीच्या झाडूने गोठा झाडत होता, पण त्याचे, फटकारे मात्र त्या नोकरच्या पाठीला टोचत होते!

"का रे, माझ्याशीच स्पर्धा करू पहातोस? पुन्हा कधी या बैलाच्या आसपासही फटकलास नं, तर तुला जिवन्त नाही सोडणार समजलास?" अशी तंबी देऊ वर्धकने त्याला सोडून दिले.

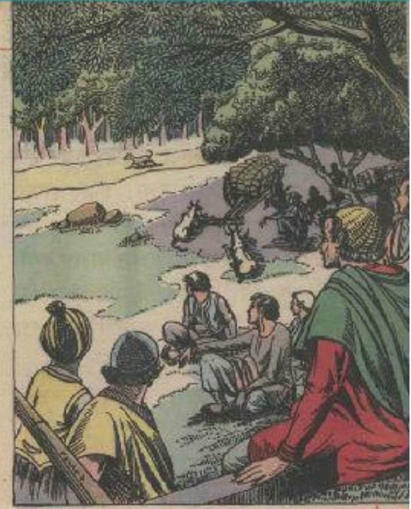
त्या नोकरालाही काही मन्त्रशक्ति अवगत होत्या, पण वर्धकच्या तुलनेत तो कच्चाच होता. वर्धक त्या मानाने मन्त्रशक्तींच्या प्रयोगात खूपच प्रवीण होता.

एकदा त्या गावच्या वडीलधाऱ्या माणसांना अशीच एक घटना पहायला मिळाली होती. त्यांच्या शेतात कापणी झाली, तेंव्हा धान्य पाच-सहा गाड्यात भरून ते शहराकडे पाठवत होते. त्या गाड्यांबरोबर जी दहाबारा माणसे जात होती, त्यांच्यात वर्धकही होता. दुपारच्या वेळी गाड्या एका तळ्याजवळ थांबल्या अन् बैलांना चारा टाकण्यात आला. माणसे स्वतःही जेवूनखाऊन तिथे बसून गप्पा छाटू लागली.

अचानक एक गाडीवाला म्हणाला, "अरे महा, महा! तो कुत्रा कसा धावत येतो आहे!"

सगळ्यांनी पाहिले की इकडे तिकडे कुठेही न पहाता कुत्रा सरळ धावत येत होता. आसपास कोणी चिटपाखरू नव्हते, की एकादा गावही नव्हता. बहुधा तो खूप दुरून आलेला असावा, अन् त्याला अजून खूप दूर जायचे असावे.

त्या कुत्र्याकडे थोडा वेळ विचार करत

पाहून वर्धक म्हणाला-"तो कुत्रा स्वतः होऊन असा जात नाहीये. त्याला कोणीतरी पाठवला असला पाहिजे."

"का बरं कोणी असं पाठवावं?" एकाने विचारले.

"त्याचाच तर पत्ता लावायला हवाय." वर्धक उत्तरला.

वर्धकने नन्तर काय केले कुणास ठाऊक, पण तो कुत्रा जसा काही आत्ताच भानावर आल्यासारखा इकडे तिकडे पाहू लागला. हे सर्व गाडीवान व इतरांना विचित्रसे वाटले. गाड्या पुढे हाकायची ते तयारी करू लागले, तसा वर्धक एकदम म्हणाला, "थांबा जरा, त्या

कुत्र्याची हकिकत जाणून घेऊनच पुढे जाऊ या."

अर्धा तासही झाला नसेल, इतक्यात कुत्रा ज्या बाजूला गेला, त्या बाजूने एक माणूस घोड्यावरून आला व त्यांने विचारले, "माझ्या कुत्र्याच्या बाबत कुणी नाक खुपसलं? तुम्ही आपलं काम न पहाता दुसऱ्याच्या भानगडीत का पडता?"

"कुणाला विचारतोयस? तुझ्या कुत्र्याबाबत कोणी दखल दिली?" वर्धकने त्या माणसाला विचारले.

वर्धकबरोबर आणखी बरीच माणसे असल्याने तो घोडेस्वार काहीसा शान्त झाला. नंतर वर्धकने त्याच्या तोंडून खरी हकिकत वदवली. तो माणूस एक पशुवैद्य होता. त्याला काही मन्त्रशक्तीही अवगत होत्या. आसपास आणखी कोणी पशुवैद्य नव्हता. त्याच्या आज्ञेने त्याचा तो कुत्रा एकाद्या जागी जाऊन तेथील एकाद्या जनावराला चावत असे. पिसाळल्या कुत्र्याने चावले असे समजून लोक इलाज करवण्यासाठी आपले जनावर या पशुवैद्याकडेच आणत, किंवा त्याला बोलवून घेत. औषधाच्या नावाने जनावराला काहीतरी पाजून अन् जनावराच्या मालकाकडून मोठीशी रक्कम अुकळून तो निघून जाई. खरंच जर पिसाळला कुत्रा चावला तर त्याची चिकित्सा करणं काही सोपं नव्हे. पण त्या पाखंडी वैद्याला त्याच्या कुत्र्याने मात्र "एक अप्रतिम वैद्य" असे नाव मिळवून दिले. कुत्रा पिसाळलेलाच नसल्याने कोणी जनावर मरतही नसे. पण आता मात्र वर्धकमुळे त्या पाखंडी पशुवैद्याचा भ्रमाचा भोपळा फुटला! त्यापुढे मात्र तो असे कुणाला कधी फसवू शकला नाही.

कूर्मावतार

कृष्णपूरमधे कृष्णशास्त्री नावाचा एक पंडित रहात असे. त्याच्या घराच्या परसात एक खूप जुनी अन् खोल अशी विहीर होती. या विहिरीत एक कासव रहात असे. पण ते तेथे असल्याचे मात्र कोणालाच माहीत नव्हते.

कार्तिक महिन्यात रोज कृष्णशास्त्रीच्या परसात त्याच्याकडून पौराणिक कथा ऐकण्यासाठी लोक जमत असत. त्यावेळी त्याच विहिरीतून पाणी काढून त्याने आपले हातपाय धुवून मगच सर्वजण मोठ्या भक्तीने पुराण ऐकायला बसत.

लोक आपसात नेहमीच म्हणत की, "कूपमंडूकासारखं आपलं जीवन व्यर्थ घालवण्यापेक्षा, पंडित माणसांकडून धार्मिक प्रवचनं अन् पुराण ऐकून आपला जन्म धन्य करणं चांगलं."

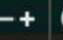
पण असली बोलणी ऐकून कासवाला मात्र फार वाईट वाटे. त्याला वाटे, "मी विहिरीत रहात असलो, म्हणून ए वढ्यासाठी मी काय बेडूक झालो? मीही एक दिवस या विहिरीतून बाहेर पडून आपलं जीवन सार्थक करीन." रोज रोज असा विचार करून विहिरीबाहेर पडायची कासवाची इच्छा तीव्र होत गेली.

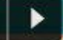
एक दिवस त्याची ही इच्छा पूर्ण झाली. कोणीतरी पाणी काढू लागला, तेंव्हा बादलीतून कासव विहिरीबाहेर आले. त्या वेळी कृष्णशास्त्री भक्तांना दशावताराची कथा सांगत होता. कासव बाहेर आले, त्यावेळी नेमकी

कु. धनश्री डिके

कूर्मावताराची कथा चालू होती.

कासव चांगले एका मोठ्या भोपळयाच्या आकाराचे होते. ते पाहून पुराणिकबुवा कृष्णशास्त्री म्हणाला, "अरे वा! ऐन वेळी प्रत्यक्ष भगवान विष्णूच कूर्मावतारात प्रकट झाले म्हणायचे! आपण सर्वजण धन्य झालो!"

हे सर्व पाहून कासव गर्वाने फुलून गेले. खुश होऊन ते विचार करू लागले, "ओहो! मी तर भगवान विष्णूंचा अंश घेऊन जन्मलोय. काय भाग्यशाली मी!" अन् ते त्याच गर्वाने निर्भय होऊन साऱ्या भक्तांकडे प्रेमाने पाहू लागले.

बास! यामुळे काही भक्त इतके खूश झाले, की ते घोषणा देऊ लागले, "देवाची कृपा झाली आमच्यावर! आम्ही धन्य झालो! धन्य, धन्य झालो!"

कृष्णशास्त्रीने आता त्या कासवाला गुलाल, हळद वगैरे लावून अन् दागिने घालून देवघरात बसवले. आरती झाली, नारळ फोडले गेले! फळाफुलांनी कूर्मराजाचे पूजन सुरू झाले. घोषणांनी पूजामन्दिर दुमदुमून गेले.

झाले, त्या दिवसापासून हाच कार्यक्रम सुरू झाला. भेटवस्तु मिळू लागल्या अन् कूर्मराजाचे देऊळ बांधण्यासाठी वर्गणीही गोळा केली जाऊ लागली! कृष्णशास्त्र्याची प्राप्ती वाढली. त्याचा आनन्द गगनात मावेनासा झाला! अशा स्थितीत देऊळ बांधले गेले, तर कासव तिथे रहायला जाईल अन् आपली प्राप्ती बन्द होईल असेही त्याच्या मनात आले. असे होणे त्याला नक्कीच आवडले नाही. त्या रात्री बराच वेळ तो बायकोशी बोलत राहिला.

दुसऱ्या दिवशी कूर्मराज कृष्णशास्त्रीच्या बायकोच्या अंगात आले अन् घुमत घुमत तिच्या तोंडून बोलू लागले, "माझ्या प्रिय भक्तांनो! माझं देऊळ बांधायच्या फन्दात पडू नका तुम्ही! तसं केलंत तर मी आपलं जीवन समाप्त करीन. माझं सांगणं ऐकलंत, तर कल्याण होईल तुमचं!"

कूर्मराजाचेच हे बोलणे, असे मानून भक्तांनी देऊळ बांधायचा विचार रद्द केला. पण हा सारा प्रकार पहाणाऱ्या कासवाला मात्र कृष्णशास्त्र्याच्या या नाटकाचा भारीच राग आला.

कासवाला नमस्कार करून कृष्णशास्त्री म्हणाला, "हे कासवा! विहीरी बाहेर आल्यापासनं तुझा अन् माझा वेळ मजेत चाललाय नं? तू असाच माझ्या घरात सोन्या चान्दीचा वर्षाव करत रहा. मी तुझ्यासाठी सोन्याचे दागिने घडवून घालीन तुला."

कासवाला काही हे बोलणे आवडले नाही. त्याच्या मनात आले की ही माणसे आपल्या स्वार्थासाठी दुसऱ्यांना फसवायलाही मागेपुढे पहात नाहीत. माणसांचा त्याला इतका राग आला की आपले विहीरीतलेच जीवन बरे, असे त्याला वाटू लागले.

थोड्याच दिवसात कासवामुळे मिळालेल्या प्राप्तीतून कृष्णशास्त्रीने चार एकरांचे शेत व आणखी दोन घरे खरेदी केली. यामुळे काही लोकांना त्याचा हेवा वाटू लागून त्यांनी आपल्या प्राप्तीचा सारा हिशोब कृष्णशास्त्रीने द्यावा अशी मागणी केली. आता मात्र कृष्णशास्त्रीने कासवाला गावाबाहेर घेऊन जाऊन एका तलावात सोडून दिले अन् पुन्हा दुसऱ्या दिवशी त्याच्या बायकोच्या अंगात आले! कूर्मराज तिच्या तोंडून बोलू लागले. "मी कूर्मावतार बोलत आहे! तुमच्यातला हेवादावा पाहून मला फार दुःख झालंय. तुम्ही आपसात गुण्यागोविन्दाने राहू लागलात, तरच मी पुन्हा तुम्हाला दर्शन देईन."

हे ऐकून लोकांना पुन्हा पूर्वीसारखाच कृष्णशास्त्रीबद्दल आदर वाटू लागला.

राजपुत्र-प्रधानपुत्र

पुष्करावती राज्यावर राज्य करणाऱ्या राजा प्रमोद वर्माला एकच पुत्र होता. प्रमोदवर्माचा प्रधान सुनीतिचन्द्र यालाही एकच पुत्र होता. राजपुत्र व प्रधानपुत्र दोघेही एकाच वयाचे होते. दोघांच्यात अतूट मैत्री होती अन् त्यांचे एकमे-वर प्राणापेक्षाही अधिक प्रेम होते. इतकेच नव्हे, तर जणू काही एकाच मातेच्या पोटी जन्म झाला असावा असे वाटण्याइतके दिसायला सारखे होते, भाऊभाऊच वाटत ते.

राजपुत्राचा विवाह आनन्दपूरच्या राजकुमारीशी होणार होता. त्या विवाहासाठी राजपुत्र आपल्या परिवारासह आनन्दपुरकडे निघाला. बरोबर अर्थात प्रधानपुत्र होताच. संध्याकाळपर्यंत हे वऱ्हाड इक्षुमति नदीच्या किनारी पोचले अन् तेथेच विश्रान्तीसाठी थांबले. भोजनानन्तर राजपुत्राने आपल्या आजीला गोष्ट सांगायला सांगितले. आजी एक गोष्ट सांगू लागली, परन्तु राजपुत्राला मात्र मधेच झोप लागली. त्यामुळे आजीने आपली गोष्ट मधेच थांबवली.

प्रधानपुत्राला मात्र अजून झोप आलेली नव्हती. इतक्यात त्याला कुठूनसे काही बोलणे ऐकू येऊ लागले. त्याला दिसले की आकाशात काही देवकन्या आपसात बोलत होत्या प्रधानपुत्र ते बोलणे, लक्षपूर्वक ऐकू लागला.

गोष्ट मधेच थांबल्याने नाराज झालेल्या त्या देवकन्यांपैकी एक म्हणाली, "या मूर्खाने गोष्ट शेवटपर्यन्त ऐकू दिली नाही. मधेच झोपून गेला. म्हणून मी त्याला शाप देते. मी आता हा चन्द्रहार खाली टाकते. सकाळी उठल्याबरोबर राजपुत्र तो उचलू पाहील. त्याचा स्पर्श झाल्याबरोबर राजपुत्र मृत्यु पावेल."

"यातूनही जर तो चुकून वाचला,तर तो जेंव्हा नवरीच्या शयनकक्षात प्रवेश करू पाहील, तेंव्हा तिथलं सिंहद्वार कोसळून त्याखाली राजपुत्र चिरडून मरेल." दुसरी देवकन्या म्हणाली.

लगेच घाईने तिसरी बोलू लागली, "नशिबाने या दोन्ही संकटातून तो वाचला, तर तो जेंव्हा शयनकक्षात जाईल, तेंव्हा त्याला शंभर शिंका येतील. तेथे कोणी प्रत्येक शिंकेच्या वेळी "आयुष्यमान् भव" असा आशिर्वाद देईल तर ठीक आहे, अन्यथा राजपुत्र मरेल."

इतक्यात सावधगिरी म्हणून एक देवकन्या म्हणाली, "आपलं बोलणं ए`कून जर ते कोणी राजपुत्राला सांगेल, तर तो सांगणाराच ताबडतोब मरून पडेल."

असे शाप देऊन त्या साऱ्या देवकन्या तेथून निघून गेल्या. प्रधानपुत्राने झोपल्याचे सोंग करून त्यांचे सारे बोलणे नीट ऐकले होते. तो बिचारा विचारात पडला, 'राजपुत्राचा मृत्यु झाला, तर मी तरी कसा जगू शकेन?' पण हे सारं त्याला सांगून स्वतःचे मरणही ओढवून

कसे घ्यावे?

सकाळी उठताच राजपुत्राला तो चन्द्रहार दृष्टीस पडला. तो उचलण्यासाठी तो पुढे होताच त्याला अडवत प्रधानपुत्र म्हणाला, "अरे, हात नको लावूस त्या चन्द्रहाराला. कसला जादूबिदूचा हार असला पाहिजे तो. नाहीतर इतक्या वेळात तो एकाद्या शिपायाच्या हाती कसा नाही लागला?" त्याचे सांगणे मानून राजपुत्राने हाराला हातही लावला नाही. एक धोका टळला. सर्वजण तेथून पुढे निघाले.

आता सर्व वऱ्हाडासह राजपुत्र व प्रधानपुत्र आनन्दपुरच्या राजवाड्यात

(२४ वर्षांपूर्वी चान्दोबात प्रकाशित झालेली गोष्ट)

प्रवेश करण्यासाठी पुढे होणार इतक्यात प्रधान पुत्राने राजपुत्राचा हात धरून त्याला मागे ओढले, अन् काय आश्चर्य! एकाएकी त्यांच्या पुढ्यातले सिंहद्वार कड्कड् आवाज करत खाली कोसळले! राजपुत्र अगदी थोडक्यात वाचला! त्याने प्रधानपुत्राजवळ आपली कृतज्ञता व्यक्त केली.

राजपुत्राचा विवाह पार पडला. त्या रात्री प्रधानपुत्र अगोदरच शयनकक्षातील हंसतूलिकेखाली लपून बसला. राजकुमार येऊन त्यावर बसताच अचानक त्याला शिंका येऊ लागल्या. प्रत्येक वेळी पलंगाखालून प्रधानपुत्र 'आयुष्यमान् भव' असा आशिर्वाद देत राहिला. बरोबर शंभर शिंका आल्या राजपुत्राला! त्याच्या शिंका थांबल्याबरोबर प्रधानपुत्र लपल्या जागेतून बाहेर आला व चुपचाप शयनकक्षाबाहेर जाऊ लागला. परंतु प्रधानपुत्राला आपल्या शयनकक्षात असा लपलेला पाहून राजपुत्राला त्याचा अतिशय राग आला व शिपायांना बोलावून त्याने त्याला कैद करवले, अन् ताबडतोब आज्ञाही दिली की प्रधानपुत्राला फाशी दिले जावे!

दुसऱ्या दिवशी फाशीची तयारी झाली. तेंव्हा प्रधानपुत्राने एकवार राजपुत्राला भेटायची इच्छा व्यक्त केली.

राजपुत्राच्या परवानगीने प्रधानपुत्राला त्याच्यापुढे आणून उभे केले गेले. प्रधानपुत्राने राजपुत्राला सारी हकिकत सांगून टाकली. सिंहद्वार तर अकारणच कोसळलेले सर्वांनी पाहिलेलेच होते. त्यामुळे त्याच्या सांगण्यावर सर्वांचा विश्वास बसला.

आपण प्रधानपुत्राच्या बाबत अुतावळेपणाने असा निर्णय घेतल्याबद्दल राजपुत्राने त्याची माफी मागितली अन् प्रेमाने त्याला गळामिठी मारली. दोघेही पूर्ववत् मित्र बनून गेले.

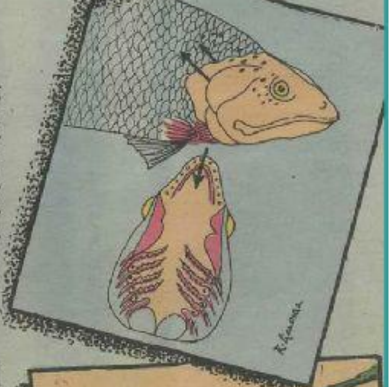
बहुरूपा वसुन्धरा

विषारी बेडूक

दक्षिण आफ्रिकेतील जंगलात काही गमतीदार रंगाचे सुन्दरसे बेडूक आढळतात. परन्तु यांची शरीरे मोठी विषारी असतात. जास्त करून हे बेडूक लाल व पिवळ्या रंगांचे असून त्यावर काळे ठिपके किंवा रेषा असतात. आपल्या या रंगांमुळे आसपासच्या निसर्गात एकवटून जाअून शत्रूपासून त्यांचे आपोआपच संरक्षण होते. यांच्या शरीराच्या कातडीखाली असलेले विष काढून तेथील जंगली लोक आपल्या बाणांच्या टोकांना लावतात अन् शिकार करतात. असा बाण लागलेला प्राणी पुढे चालूच शकत नाही. ताबडतोब तो बेशुद्ध होअून खाली पडतो!

माशांची श्वसनक्रिया

पोहणाऱ्या माणसांना श्वास घेण्यासाठी पाण्यावर यावे लागते. पण माशांना तशी गरज भासत नाही. पाण्यातून प्राणवायु अलग करणारे 'गिल्स' नावाचे एक खास असे श्वसनेंद्रिय त्यांच्या शरीरावर असते. मासे प्रथम तोंडाने पाणी आत घेअून ते गिल्सकडे पाठवतात. तेथून त्यातला प्राणवायु तेवढा काढून घेअून, बाकीचे पाणी त्याच्या कल्यातून बाहेर टाकले जाते. गिल्सला जोडलेल्या नलिकेतून प्राणवायु रक्तात शोषला जातो.

अतिप्राचीन

चार वर्षांपूर्वी ऑस्ट्रेलियात मेलबोर्नजवळ एक सकोशबीज शिलाखंडवृत्त (Fossil of angiosperm) सापडले. अमेरिकेतील येल विश्वविद्यालयात अनेक शास्त्रज्ञांनी त्याची तपासणी करून असा विचार प्रकट केला की हे शिलाखंडवृत्त बारा कोटी वर्षांपूर्वीचे आहे! मिरीच्या वेला प्रमाणे दिसणाऱ्या "कूर्नवर्रा" नावाच्या रोपाचे हे शिला वृत्तखंड असून, त्याचे अेक फूल व दोन पानेही यावर दिसून येत आहेत.